

Rauhala Oona

Lasten taloudellisen eriarvoisuuden ilmentyminen peruskoulun vertaissuhteissa

Kandidaatintutkielma

KASVATUSTIETEIDEN JA PSYKOLOGIAN TIEDEKUNTA

Luokanopettaja

2023

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden ja psykologian tiedekunta

Lasten taloudellisen eriarvoisuuden ilmentyminen peruskoulun vertaissuhteissa (Oona Rauhala)

Kandidaatintutkielma, 38 sivua

Toukokuu 2023

Tämä kandidaatintutkielma käsittelee peruskouluikäisten lasten taloudellista eriarvoisuutta sekä sen vaikutusta vertaissuhteisiin, mutta myös lasten sosiaaliseen statukseen vertaissuhteissa. Suomalaisessa yhteiskunnassa rahasta ja taloudellisesta tilanteesta puhuminen on ollut pitkään tabu, mutta kenellekään ei pitäisi olla epäselvää, että taloudelliset mahdollisuudet jakautuvat epätasa-arvoisesti yhteiskunnassamme. Epäselvää monesti silti on se, millä tavalla epätasa-arvo ilmenee. Uuden moraalisen näkökulman tutkielmaan tuo juuri lasten taloudellisen eriarvoisuuden tutkiminen, sillä lapset eivät itse pysty vaikuttamaan siihen, minkälaisen taloudellisten mahdollisuuksien keskelle he syntyvät eikä lapsi itsessään yleisesti voi kartuttaa perheensä varallisuutta. Taloudellisiin mahdollisuuksiin ja niiden muutoksiin vaikuttavat myös hyvin moninaiset asiat.

Taloudellisella eriarvoisuudella tutkielmassani viitataan nimenomaan erilaisiin taloudellisiin mahdollisuuksiin kulutuksen ja omistuksen kautta. Tutkimustulokset on koottu kuvailevan kirjallisuuskatsauksen metodein ja olen tutustunut sekä kotimaisiin että kansainvälisiin lähteisiin aiheeseen perehtyessäni. Aluksi näytti, että aihetta ei ole Suomessa vielä oikeastaan tutkittu, mutta tutkimustietoa lasten näkökulmasta ja kokemuksista on tullut yhä enemmän viime vuosein aikana. Luotettavuutta tutkielmaani lisää löytämäni uudemmat tutkimukset aiheesta.

Vertaissuhteet ja ryhmään kuuluminen ovat molemmat tärkeä osa lapsuutta, kasvua ja kehitystä. Koulu on ympäristönä sellainen, jossa lapsi viettää merkittävän osan ajastaan. Koulu on merkittävä ympäristö vertaissuhteille myös siitä näkökulmasta, että lapsi ei voi vaikuttaa siellä vertaisiin ympärillään, vaan koulun oppilaat valikoituvat lähikouluperiaatteen mukaisesti osaksi ryhmää. Mielenkiintoista onkin, miten vertaissuhteet alkavat muodostua ja miten lasten erilaiset taustat – tässä tapauksessa taloudelliset taustat – vaikuttavat vertaissuhteiden muodostumiseen sekä omaan asemaan ryhmässä.

Merkittävä tulos on, että lasten taloudellisilla eroavaisuuksilla on tietyissä määrin vaikutusta vertaissuhteita muodostettaessa, mutta myös oman sosiaalisen aseman kannalta. Taloudellinen eriarvoisuus vaikuttaa sekä suoraan että epäsuoraan lasten keskinäisiin suhteisiin. Samanlaisuus kiinnostuksen kohteissa ja omistuksessa vetää vertaisia puoleensa. Toisaalta taas esimerkiksi tietynlaista puhelinta pidetään välttämättömänä osana vertaissuhteiden kestävyyttä. Taloudellinen huono-osaisuus voi johtaa kiusaamiseen tai syrjäytymiseen vertaisten kesken.

Avainsanat: taloudellinen eriarvoisuus, vertaissuhde, vertainen, sosiaalinen status, kuluttajuus

Sisältö

1. Johdanto.....	4
2. Tutkimuksen toteutus	7
2.1. Tutkimuskysymykset.....	7
2.2. Kirjallisuuskatsaus.....	8
3. Taloudellinen eriarvoisuus ja kuluttajuus lapsuudessa	10
3.1. Taloudellinen eriarvoisuus käsitteenä	10
3.2. Taloudellinen eriarvoisuus lapsuudessa	12
4. Koulu vertaissuhteiden näyttämönä	15
4.1. Vertais- ja ystävyysuhteet.....	15
4.2. Sosiaalinen status vertaissuhteissa	16
5. Tutkielman tulokset	19
5.1. Lasten taloudellinen eriarvoisuus koulukontekstissa	19
5.2. Lasten taloudellinen eriarvoisuus osana vertaissuhteita ja sosiaalista statusta	22
6. Johtopäätökset ja pohdinta	26
Lähteet.....	32

1. Johdanto

Rahapuhe on yhä suuri tabu yhteiskunnassamme eikä omaa taloudellista tilannetta haluta avata kovinkaan yksityiskohtaisesti edes omille läheisille. Uutta ei kuitenkaan ole, että varallisuus jakautuu yhteiskunnassamme epätasa-arvoisesti. Toiset ovat taloudellisesti hyväosaisia, osa kuuluu keskituloisiin ja yhä edelleen merkittävä määrä ihmisiä lukeutuu taloudellisesti huono-osaisiin. Kasvussa ei niinkään ole yleistynyt taloudellinen huono-osaisuus, vaan enemmänkin taloudellisten erojen jatkuva kasvu hyvä- ja huonotuloisten välillä (Mäki-Fränti, 2019). Kuilua taloudellisten erojen välissä kasvattaa valtiomme tapa tukea jo valmiiksi hyvätuloisia kansalaisia, mutta samanlaista helpotusta ei tunnu löytyvän taloudellisesti huono-osaisien tilanteen parantamiseen tai tasaamiseen (Rajavuori, 2022, s. 13–14). Perheiden asema on merkittävä, sillä kotitalouksien taloudellinen tilanne heijastuu myös lasten arkeen ja hyvinvointiin. Taloudellinen tilanne heijastuu hyvinvointiin sitä heikentävästi etenkin silloin kun tarkastellaan huonossa taloudellisessa tilanteessa olevia yksilöitä ja perheitä (Rajavuori, 2022, s. 171–172).

Tämä kandidaatintutkielma käsittelee peruskouluikäisten lasten taloudellisen eriarvoisuuden ilmentymistä koulun sisäisissä vertaissuhteissa sekä sosiaalisen statuksen esiintymistä vertaissuhteissa. Tutkielmani teoreettisen viitekehyksen keskeiset käsitteet ovat *lasten taloudellinen eriarvoisuus*, *vertaissuhde* ja *sosiaalinen status*. Tavoitteeni on ollut tutkia sitä, miten lasten taloudellinen eriarvoisuus ilmentyy ja heijastuu lasten keskinäisiin vertaissuhteisiin peruskoulussa sekä sosiaaliseen statukseen vertaisryhmässä. Kandidaatintutkielmani on toteutettu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena.

Oma kiinnostukseni tutkielman aiheeseen on lähtöisin lasten välillä vallitsevasta sosiaalisesta statuksesta. Tämä johti ajatusleikkiin, jossa kävin itsekseni läpi omia hypoteesejani sosiaaliseen statukseen vaikuttavista tekijöistä. Mielenkiintoni heräsi lasten kuluttajuutta ja sitä kautta taloudellisia lähtökohtia ja -mahdollisuuksia kohtaan. Tarkasteluympäristöksi valikoitui peruskoulu. Kouluympäristö valikoitui siksi, että se on paikka, jossa lapset viettävät merkittävän osan arjestaan ja jossa muodostetaan ystävyys-suhteita sekä sijoitutaan osaksi ryhmää (Kiilakoski, 2012, s. 8). Tämän lisäksi tutkimusympäristön valintaan vaikutti oma koulutukseni luokanopettajaksi.

Olen itse törmännyt opettajan työssä yhä yleistyvään materiaan vertaamiseen sekä jopa kiusaamiseen sen perusteella, minkälaisia vaatteita käyttää tai minkä merkkisen puhelimen omistaa. Minua kiinnosti tutkia kuinka vahvasti sekä miten lasten taloudellinen eriarvoisuus ilmenee koulun sosiaalisissa suhteissa. Tulevana opettajana haluan olla kykenevä puuttumaan koulussa esiintyvään eriarvoisuuteen sekä ennaltaehkäisemään sosiaalisen hierarkian muodostumista ja mahdollista syrjintää tai kiusaamista. Näistä syistä aiheeni on merkityksellinen luokanopettajan työn sekä -koulutuksen näkökulmasta.

Aihe on merkityksellinen, sillä se on ajankohtainen kasvatus- ja koulumaailmassa. Suomi on listattu maailman onnellisimmaksi maaksi vuosi toisensa jälkeen aina vuodesta 2018 asti (Eskelinen, Kainulainen, Kujala & Niemelä, 2022, s. 151). Tämä ei kuitenkaan poissulje sitä, että hyvinvointivaltiossakin voidaan huonosti. On tutkitusti selvää, kuinka taloudellinen eriarvoisuus ja tuloerot ovat kasvaneet Suomessa jatkuvasti (Hakovirta & Rantalaiho, 2012, s. 10). Vuonna 2017 Suomen alle 18-vuotiaista jopa 16 prosenttia eli köyhyys- tai syrjäytymisriskissä (Tuorila, 2020, s. 42–43). Pienituloisten määrä on laskenut jonkin verran 2010-luvun aikana, mutta vuonna 2019 se on taas lähtenyt nousuun (Tilastokeskus, 2020).

Varsinkin nyt viime vuosien korona- ja talouskriisistä aiheutuen varallisuus ja taloudelliset erot ovat olleet näkyvästi keskustelunaiheena, ja perheiden varallisuuserot sekä toimeentulo ovat kärjistyneet. Tämä on näkynyt muun muassa siten, että jälleen vuonna 2021 tuloerojen kasvu on ollut merkittävää edellisvuoteen verrattuna (Tilastokeskus, 2022). Lapsiköyhyys huolestuttaa etenkin, kun tarkastellaan yksinhuoltaja ja maahanmuuttajataustaisia perheitä sekä heidän taloudellista tilannettaan (Lindroos, Sirniö & Vaalavuo, 2021, s. 1). Kun eletään köyhyysrajan alapuolella tai sen läheisyydessä on vaarana, että taloudellinen huono-osaisuus periytyy (Hämäläinen & Kangas, 2010, s. 19). Huonotuloisuus estää olemasta täysipainoinen yhteiskunnan jäsen ja osallistumasta sen toimintoihin (Lindroos ym., 2021, s. 1). Aihe on siis yhteiskunnallisestikin koskettava ja tulee varmasti heijastumaan koulumaailmaan yhä enemmän lähitulevaisuudessa. Merkittävällä määrällä lapsiperheitä on toimeentulo-ongelmia ja tämä heijastuu lasten arkeen myös koulussa (Salmi, Karvonen, Närvi & Lammi-Taskula, 2016, s. 69).

Tutkielmani aihe on rajautunut käsittelemään ilmiötä Suomessa ja suomalaisessa koulussa. Tämä näkyy työssäni esimerkiksi siten, että koulumaailmaa käsittelevä tutkimusaineistoni on pääpainotteisesti kotimaista. Rajaus on valikoitunut siksi, että suomalainen koulu poikkeaa

jonkin verran muiden maiden koulutusjärjestelmistä. Lisäksi koen loogiseksi opettajaopiskelijana tutkia sitä koulutuksen kenttää, jossa myös itse tulevaisuudessa tulen toimimaan – etenkin kun yksi intressini tutkielmalle on saada itselleni tulevana opettajana työkalut eriarvoisuuden tunnistamiseen. Tuon tutkielmassani esille aiheen ajallisen muuttuvuuden. Eriarvoisuuden ilmentyminen, mutta myös kuluttajuus, joka vaikuttaa eriarvoisuuden havainnollistumiseen, on hyvin aikaan sidonnaista ja ajassa muuttuvaa. Tämän takia tutkimusaineisto sijoittuu 2000-luvulle, mutta mahdollisimman uusi tutkimus on aina aihetta ajatellen kaikista luotettavinta. Vertaissuhteita ja sosiaalista statusta tutkiessani ajallinen raja on ollut jonkin verran löysemppää, sillä näillä ilmiöillä ei ole samanlaista ajallista muuttuvuutta.

Aloitin tutkielmani kertomalla sille oleelliset tavoitteet sekä toteutustavat. Metodologia pohjautuu vahvasti kuvailevaan kirjallisuuskatsaukseen, jonka avulla olen pystynyt kokoamaan, tutkimaan, arvioimaan sekä päivittämään jo olemassa olevaa alkuperäistutkimusta (Vilka, 2023). Seuraavassa luvussa jatkan avaamalla teoreettista viitekehystäni, joka sisältää tutkimukseni kannalta oleelliset käsitteet sekä käsitteiden väliset merkityssuhteet ja niiden määrittelyn (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Käsitteissä on taloudellinen näkökulma, johon kuuluu taloudellinen eriarvoisuus. Tämän lisäksi käsitteissä on sosiaalinen ulottuvuus, johon luen kuuluvaksi vertaissuhteet sekä sosiaalisen statuksen. Teoriaosuudella on tärkeä merkitys tutkimukselleni, sillä sitä tarvitaan, jotta tutkimuksesta saadaan kattava tutkimuskokonaisuus, tieteellisesti tutkimusaiheessa pysyvä sekä eettinen ja luotettava (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Teoreettisen viitekehysten tarkoituksena on luoda keskusteleva yhteys oman ajatteluni sekä jo olemassa olevan tutkimusaineiston välille (Koski, 2020). Lopuksi kokoan tutkielmani tulokset yhteen tuloslukuun, jonka jälkeen olen vielä pohtinut kandidaatintutkielmani eettisyyttä, luotettavuutta sekä mahdollista jatkumoa.

2. Tutkimuksen toteutus

Tämän luvun tarkoitus on tuoda näkyväksi kandidaatintutkielmani tavoitteet sekä toteutustavat työskentelyn taustalla. Kandidaatintutkielmani tavoite on selvittää, millä tavoilla lasten taloudellinen eriarvoisuus ilmenee peruskoulussa ja sen vertaissuhteissa, mutta myös taloudellisen eriarvoisuuden heijastumista lasten keskinäiseen sosiaaliseen statukseen. Tutkimusmetodinä olen päätenyt työssäni käyttämään kirjallisuuskatsausta, sillä se on metodeista sopivin kandidaatintutkielmaani ajatellen. Kirjallisuuskatsaus on mahdollistanut tutkielmalleni lähteiden monipuolisen tarkastelun ja niistä saadun aiemman tutkimustiedon kokoamisen kriittisesti, järjestelmällisesti ja läpinäkyvästi (Vilka, 2023). Tutkimuskysymyksiä minulla on kaksi ja tutkielman tavoitteet tukevat näihin vastaamista. Lisäksi kuvaan toteuttamaani tiedonhankintaprosessia. Kandidaatintutkielma on toteutettu syksyn 2022 ja kevään 2023 aikana.

2.1. Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymyksillä on tutkielman toteutuksen kannalta erittäin merkittävä rooli, sillä ilman tutkimuskysymystä ei voida toteuttaa tehokasta kirjallisuuskatsauksen hakuprosessia (Vilka, 2023). Kirjallisuutta ja valmiita tutkimuksia on lukuisia, eikä tutkijana voi tietää mistä lähteä liikkeelle tai mitä hakusanoja käyttää, jos ei ole rajattua aihetta, jonka tutkimuskysymys määrittää. Tutkimuskysymystä tarvitaan läpi tutkimuksen, sillä sen avulla tehdään tiedonhankinnan kannalta merkittävimmät päätökset, kun arvioidaan kuinka relevantteja eri lähteet ovat tutkimuksen kannalta (Vilka, 2023). Kandidaatintutkielman tärkeä pyrkimys on vastata sille asetettuihin tutkimuskysymyksiin (Marjamaa & Sinisalo, 2022). Tutkimuskysymykset ovat muokautuneet, tarkentuneet ja hioutuneet tutkielman edetessä, kunnes ne ovat saavuttaneet nykyisen muotonsa.

Päädyin määrittämään tutkielmalleni kaksi tutkimuskysymystä. Tutkimuskysymykseni ovat:

1. *Millaisena lasten taloudellinen eriarvoisuus ilmenee kouluarjessa?*
2. *Miten taloudellinen eriarvoisuus näyttäytyy lasten vertaissuhteissa ja sosiaalisessa statuksessa?*

Tutkimuskysymyksistä ensimmäinen rajaa tutkimustiedon tarkastelun juuri koulukontekstiin. Koulun kokonaisvaltaisena tehtävänä nähdään oppimisen, kasvun sekä kasvatuksen mahdollistaminen, unohtamatta sen tärkeää sosiaalista ulottuvuutta sekä mahdollisuutta sosiaalikasvatukselle eli sille, miten yksilö näkee kuuluvansa erilaisiin ryhmiin tietäen, miten niissä toimitaan (Nivala & Rynänen, 2019). Kouluympäristön valinta on ollut tärkeä raja tutkimusmalleni, sillä taloudellinen eriarvoisuus ilmenee yhteiskunnassa moniulotteisesti enkä voi yhdessä kandidaatintutkielmassa tarkastella sitä niin laajasti. Se on ilmiönä moniulotteinen ja sen mittaaminen sekä määrittäminen voidaan kokea haasteelliseksi (Riihelä & Tuomala, 2022, s. 52). Lisäksi olen koko ajan ollut kiinnostunut tarkastelemaan aihetta opettajan näkökulmasta omien opintojeni sekä tulevan ammattini johdosta, joten looginen tutkimusympäristö kohdistuu tämän takia kouluun.

Toisen tutkimuskysymyksen kautta pureudutaan syvemmillä tutkielmani punaiseen lankaan eli eriarvoisuuden ilmenemiseen lasten vertaissuhteissa sekä sosiaalisessa statuksessa. Koulu maailma ja lasten vertaissuhteet kulkevat rinnakkain, sillä merkittävä osa lasten vertaissuhteista sijoittuu kouluun ja sen ympäristöön. Koulun kannalta vertaissuhteet ovat oleellinen osa jo esimerkiksi koululuokkien näkökulmasta. Toinen tutkimuskysymys on auttanut tutkimaan juuri kiinnostustani taloudellisen eriarvoisuuden heijastumiseen vertaissuhteissa. Kuten Mäkelä ja Sajaniemi (2013) toteavat, ihminen kuuluu elämänsä aikana erilaisiin ryhmiin ja nämä ryhmät muodostuvat hyvin ennalta-arvaamattomasti, joka myös tarkoittaa ihmisten tulevan erilaisista taustoista ja lähtökohdista.

2.2. Kirjallisuuskatsaus

Kuten jo aiemmin on tullut ilmi, tämä tutkielma on toteutettu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Kirjallisuuskatsauksessa tarkoitus on saada aiheesta ja sen ydinkäsitteistä laaja ja yhdenmukainen kuva (Salminen, 2011, s. 13). Tutkimusmetodi mahdollistaa järjestelmällisen ja kriittisen aineiston keräämisen sekä analysoinnin (Marjamaa & Sinisalo, 2022). Tämä on toteutettu tutustumalla useaan tutkielmani aihetta käsittelevään kirjalliseen teokseen. Kuten Koski (2020) toteaa, tärkeää on ollut löytää kontekstiin sopivaa tieteellistä tietoa. Löydetyn aineiston pohjalta olen koonnut kuvailevasti katsauksen tutkimuskysymyksieni ydinsisältöihin (Kangasniemi ym., 2013). Tutkielmassani perehdyn aiempaan tutkimukseen ja tiivistän niistä saadun tutkimustiedon vastaamaan omiin tutkimuskysymyksiini (Salminen, 2011, s. 13).

Olen valinnut kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tutkimuksen toteutustavaksi, sillä se sopii tutkimukseni luonteeseen tehokkaasti. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus toimii hyvin, kun halutaan tuoda jo tutkittu tieto tähän päivään ja saada siitä ajankohtainen tutkimustulos (Salminen, 2011, s. 13). Kuvaileva kirjallisuuskatsaus toimii jo kerätyn tutkimusaineiston yhteen nivomissa senkin takia, että tieto muuttuu ja sitä tulee koko ajan lisää ja kirjallisuuskatsauksen metodeilla saadaan päivitetty koonti jo olemassa olevasta tiedosta (Snyder, 2019). Tämä tapahtuu tutkimalla jo olemassa olevia erilaisten tutkijoiden kokoamia alkuperäistutkimuksia (Vilkkä, 2023).

Tutkielmassa on hyödynnetty valmista kotimaista sekä kansainvälistä tutkimusaineistoa. Lähdeaineiston valinnalla ja käytöllä on kiistämätön merkitys tutkielman uskottavuuteen sekä tuloksiin (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Koska kyseessä on kirjallisuuskatsaus, jossa vanhaa tietoa tarkastellaan ja kootaan uuden tiedon luomiseksi, hyödynnän tutkielmassani monipuolisesti jo tuotettua tutkimustietoa (Salminen, 2011, s. 9). Tietoa on haettu etupäässä Oulun yliopiston kirjaston Oula-Finna -palvelusta, Google Scholarista sekä tutkimuskirjallisuudesta niin painetuista kirjoista, kuin e-kirjaston valikoimasta. Olen myös tutustunut saman aihepiirin aikaisempiin tutkimuksiin ja tarkastellut niistä löytyviä lähdeluetteloita, joista olen löytänyt sopivia teoksia myös omaan tuotokseeni. Hyödyntämäni tutkimusaineisto on ollut pääpainotteisesti tutkimuskirjallisuutta, mutta mukana on myös vertaisarvioituja artikkelijulkaisuja sekä väitöskirjatutkimus. Lähteet ovat tutkielmaa ajatellen relevantteja ja laadultaan tieteellisiä (Tuomi & Sarajärvi, 2018).

Hakusanoina tutkimuksessani on käytetty suomenkielisiä sanoja, joita ovat muun muassa olleet: *sosiaalinen status*, *eriarvoisuus*, *taloudellinen eriarvoisuus*, *lasten taloudellinen eriarvoisuus*, *sosiaaliset suhteet*, *vertaissuhteet*, *hierarkia*, *kuluttajuus* ja *kulutus*. Hakua on suoritettu myös hyödyntäen englanninkielisiä hakusanoja kuten: *social status*, *economic inequality*, *education*, *research* ja *consumption*. Sekä suomenkielisisissä että englanninkielisissä hauissa on käytetty näiden sanojen lyhenteitä ja yhdistelmiä, katkaisumerkkiä sekä OR- ja AND-operaattoria hakutyökalussa. Tutkimuksessani käytetty kirjallisuus on rajattu 2000-luvusta nykyhetkeen ja pyrin käyttämään mahdollisimman tuoreita tutkimustuloksia sitä vaativissa osuuksissa. Hakusanoista ja -alustoista johtuen löytämäni aineisto on pääpainotteisesti kotimaista tutkimustietoa ja se painottuu 2010-luvulle. Mukana on myös uudempaa tutkimusaineistoa tasapainottamassa ajallista rakoa, sillä aihepiirini tieto on ajallisesti muuttuvaa.

3. Taloudellinen eriarvoisuus ja kuluttajuus lapsuudessa

Tästä luvusta alkaa kandidaatintutkielmani teoreettinen viitekehys. Teoreettisessa viitekehyksessä avaan tutkielmani oleelliset käsitteet ja tarkastelen niiden kautta työni aihetta (Marjamaa & Sinisalo, 2022). Tutkielman teoreettiset käsitteet olen jakanut kahteen erilliseen lukuun. Ensimmäinen luku, joka käsittelee käsitteistön taloudellista puolta, määrittelee alaluvuissaan tutkielmani käsitteet *taloudellinen eriarvoisuus* ja *lapsien kuluttajuus* sekä läpikäy miten taloudellinen eriarvoisuus näkyy lasten elämässä. Myöhemmässä, tutkielmani toisessa teorialuvussa käsittelen puolestaan käsitteistön sosiaalisen puolen. Määrittelen toisen teorialuvun alaluissa *lasten vertaissuhteen* sekä *sosiaalisen statuksen* käsitteitä. Käsitteiden määrittelyn tarkoituksena on avata ne oman tutkielmani kannalta ymmärrettäviksi (Vilka, 2023).

Tässä luvussa tarkastelen kirjallisuuden kautta lasten taloudellista eriarvoisuutta. Lähestyn käsitettä määrittelemällä *taloudellisen eriarvoisuuden* sekä avaan sitä, millä tavoin lapset voivat olla taloudellisesti eriarvoisia. Lisäksi kappaleessa tutkitaan lapsien kulutustottumuksia sekä lapsia kuluttajina ja sen tuomaa eriarvoisuutta.

3.1. Taloudellinen eriarvoisuus käsitteenä

Pienituloisuus yleistyy yhteiskunnassamme ja se on nousussa (Tilastokeskus, 2020). Tilastokeskus (2020) määrittelee pienituloisuuden tilastoissaan rajana, joka alittaa 60 prosenttia työsäkävien mediaanitulosta. Esimerkiksi vuonna 2019 yhden hengen talouden pienituloisuuden rajan on tilastoitu olleen 15 330 euroa vuodessa (Tilastokeskus, 2020). Tilastokeskuksen (2022) mukaan, vuonna 2021 suurituloisimman kymmenyksen tulot olivat jopa 6,6-kertaiset verrattuna pienituloisimman kymmenyksen keskiarvotuloihin. Taloudellinen huoli ja lisääntyneet toimeentulo-ongelmat eivät ole ainoa huoli yhteiskunnassa, vaan lisääntyneen huonotuloisuuden lisäksi eriarvoisuus eri tuloluokkien välillä on yleistynyt ja kasvanut yhä enemmän (Hakovirta & Rantalaiho, 2011, s. 342). Taloudelliset erot ovat olemassa sekä pienituloisuuden rajan alittavilla ihmisillä keskenään, mutta myös rajan yläpuolelle jäävillä ihmisillä keskenään (Riihelä & Tuomaala, 2022, s. 53).

Taloudellista eriarvoisuutta aiheuttaa koko ajan yleistyvä käytettävissä olevien tulojen epätasainen hajonta eli se, että hyvätuloiset vahvistavat taloudellista asemaansa maksamalla suh-

teessa vähemmän veroja kuin pienituloiset (Hämäläinen & Kangas, 2010, s. 19). Taloudelliseen eriarvoisuuteen vaikuttavat sekä perheiden kasvaneet tuloerot että lasten lisääntyneet kulustottumukset (Hakovirta & Rantalaiho, 2012, s. 17). Tuloeroilla tarkoitetaan sitä eroa, joka eri tulonsaajaryhmien välille muodostuu - toiset tienaaavat enemmän kuin toiset (Riihelä & Tuomaala, 2022, s. 53). Kulutusta pidetään yhteiskunnassamme tärkeänä hyvinvoinnin mittarina ja se jopa määrittää sosiaalista paikkaamme yhteiskunnan jäsenenä (Niemelä & Raijas, 2010, s. 120). Taloudellisen eriarvoisuuden merkittävimmät tekijät ovat epätasa-arvo taloudellisissa resursseissa, mutta myös terveyserot vaikuttavat kiistämättömästi eriarvoisuuden syntyyn (Riihelä & Tuomaala, 2022, s. 55).

Taloudellista huono-osaisuutta voidaan konkreettisten tilastojen lisäksi mitata myös yksilön tai perheen kokemuksena huono-osaisuudesta. Kokemuksen kautta taloudellista hyvinvointia voidaan mitata ja tarkastella kotitalouksien kokemien toimeentulovaikeuksien sekä koetun muuttuneen taloudellisen tilanteen kautta (Eskelinen ym., 2022, s. 160). Kokemukset taloudellisesta huono-osaisuudesta ovat yhtä merkittävässä asemassa kuin tilastojen valossa näyttäytyvä huono-osaisuus. Tutkimuksissa on huomattu, että yksi merkittävin huono-osaisuutta selittävä tekijä on yksin asuminen ja yksinhuoltajuus, sillä silloin talouden kaikki menot ovat ainoastaan yhden henkilön harteilla (Eskelinen ym., 2022, s. 163). Taloudellista eriarvoisuutta tulisi toisaalta tarkastella ottaen huomioon jokaisen yksilön erilaiset olosuhteet ja mahdollisuudet elämässä (Riihelä & Tuomaala, 2022, s. 55). Huono-osaisuus voi ilmetä tyytymättömyytenä omien perustarpeiden tai minimoioikeuksien toteutumisessa, jolloin huonotuloisuus voidaan tutkijoiden mukaan nähdä jonkin asteisena toimintakyvyn puutteena arjessa (Riihelä & Tuomaala, 2022, s. 54).

Eriarvoisuus on käsitteenä haastava, sillä se on abstrakti ja siihen vaikuttavat kontekstisidonnaisuus sekä tilanteessa vallitseva sopimuksenvaraisuus (Hakovirta & Rantalaiho, 2011, s. 343). Yhtä tiettyä tapaa määritellä eriarvoisuutta ei siis ole olemassa. Taloudellista eriarvoisuutta voitaisiin kuitenkin yhden määritelmän mukaan kuvata taloudellisten voimavarojen erona eri ihmisten välillä (Forssén & Seppälä, 2011, s. 305–306). Sosiologi Pierre Bourdieun (1986) mukaan taloudellinen eroavaisuus kulutuksessa näyttäytyy esimerkiksi siten, että varakkaat ihmiset kuluttavat tavaroita ja brändejä, joilla on tapana ilmentää varakkuutta ja hyväosaisuutta, kun taas vähävaraiset kuluttavat itselleen ja elämälleen välttämättömiä asioita (viitattu lähteessä Ruckenstein, 2013, s. 72). Ruckenstein (2013, s. 72) vahvistaa tämän pitävän edelleen paikkaansa.

3.2. Taloudellinen eriarvoisuus lapsuudessa

Lähestyn tutkielmassani taloudellista eriarvoisuutta lasten näkökulmasta ja kokemusmaailmasta. Kandidaatintutkielmassani lasten taloudellisella eriarvoisuudella tarkoitetaan peruskouluikäisten lasten taloudellisia ja materiaalisia eroavaisuuksia sekä lasten resursseja taloudellisiin hankintoihin (Hakovirta & Rantalaiho, 2012, s. 10). Taloudellinen eriarvoisuus ilmenee lapsiperheiden jokapäiväisessä arjessa konkreettisesti materiaalisina eroina, mutta myös tunnetasolla (Määttä & Rantala, 2022). Mitä enemmän lapsen taloudellinen huono-osaisuus sekä köyhyysaste nousevat, sitä voimakkaammin taloudellinen tilanne vaikuttaa lapsen olosuhteisiin (Sauli, 2001).

Lasten taloudellinen eriarvoisuus ja etenkin lapsiköyhyys herättävät moraalisen mielenkiinnon, sillä lapset eivät voi itse valita mihin perheeseen syntyvät tai mikä perheen tulotaso on (Jäntti, 2010, s. 64). Voidaan siis sanoa, että lapset eivät voi vaikuttaa kokemaansa taloudelliseen eriarvoisuuteen. Lasten taloudellista eriarvoisuutta sekä taloudellista hyvinvointia tarkastellaan lapsen vanhempien tulotason avulla (Jäntti, 2010, s. 68). Lapsiperheiden taloudellisiin kustannuksiin vaikuttavat vanhempien tulojen lisäksi lapsien lukumäärä sekä ikä (Niemelä & Raijas, 2010, s. 122). Yksinhuoltajaperheissä taloudellinen huono-osaisuus on selkeästi yleisempää kuin sellaisissa perheissä, joissa tienaavia aikuisia on kaksi (Eskelinen ym., 2022, s. 163).

Taloudellista eriarvoisuutta ei voida havainnollistaa tai mitata pelkästään sen perusteella minikälaista materiaa lapsi omistaa. Taloudellinen eriarvoisuus heijastuu lasten arkeen myös siten, että toiset lapset saavat heti haluamansa, mutta toisten on ensin itse kerättävä ja säästettävä rahaa, jotta saisivat jotain haluamaansa tai jopa tarvitsemaansa (Hakovirta & Rantalaiho, 2012, s. 15). Lasten näkökulmasta taloudellinen eriarvoisuus ilmenee esimerkiksi siten, että vähävaraisemmilla vanhemmilla ei ole samanlaista mahdollisuutta antaa lapsilleen samanlaisia harrastuksia tai elämyksiä, joihin vaaditaan rahaa (Ruckenstein, 2013, s. 75). Esimerkiksi kesälomareissut puhuttavat paljon kesälomalta palaamisen jälkeen ja tyypillistä on, että ensimmäisinä koulupäivinä jokainen pääsee kertomaan tai kirjoittamaan omasta kesälomareissustaan. Tämä voi korostaa eriarvoisuutta, sillä vaihtelu koululuokan sisällä voi olla hyvin värikästä. Osa lapsista on käynyt ulkomaanmatkalla tai jopa useammalla, ja toinen taas ei ole poistunut omalta kotipaikkakunnalta minnekään koko kesäloman aikana.

Alakouluikäiset lapset, joiden ikähaarukka osuu noin kuuden ja yhdentoista ikävuoden välille, määrittävät eriarvoisuuden ilmentymisen lähinnä ulkoisten ominaisuuksien kuten vaatteiden ja tavaroiden kautta (Hakovirta & Rantalaiho, 2011, s. 348). Mitä vähävaraisemmasta perheestä on kyse, sitä todennäköisempää on, että tavaraa pidetään osoituksena varakkuudesta (Ruckenstein, 2013, s. 70). Lasten käsitys rahan arvosta vaihtelee paljon ja esimerkiksi osa lapsista mitata tavaroiden välistä arvoa niiden koon mukaan sen sijaan, että he osaisivat verrata niiden arvoa oikeasti rahassa (Faigenbaum, 2005). Nuoret nimeävät yhdeksi kaikista vaikuttavimmaksi tekijäksi kulutustottumuksiinsa vertaisiltaan tulevan paineen (Lundby, 2013, s. 4). Taloudellinen eriarvoisuus näyttäytyy lasten ja nuorten itsensä mukaan muun muassa vaatetuksessa, siinä omistaako puhelimen tai tietokoneen sekä minkälaisen, mutta myös sosiaalisten areenoiden (”social arenas”) luomisessa (Lundby, 2013, s. 13). Suomen kaltaisessa vauraassa maassa sosiaalisen toimintakyvyn ylläpitäminen vaatii yhä enemmän lisääntyvää kulutusta (Riihelä & Tuomaala, 2022, s. 56).

Kuluttajuus on käsitteenä merkittävä, kun tarkastellaan ihmistä taloudellisesta näkökulmasta ja siksi se on valikoitunut myös omaan tutkielmaani ja haluan määritellä sen osana lasten taloudellista eriarvoisuutta. Lapsia ja kuluttajuutta ei yleensä yhdistetä toisiinsa, sillä yleinen ajatus on, että lapset eivät voi itse kuluttaa, koska kulutukseen käytettävä ja tarvittava raha tulee jostain muualta. Huomionarvoista kuitenkin on, että kuluttaminen on tehty yhä helpommaksi yhteiskunnassamme ja etenkin teknologian lisääntyminen on lisännyt myös lasten kulutusta sekä digitaalisen mainonnan ja tarjonnan kohteeksi joutumista (Tuorila, 2020, s. 9). Lapset saavat rahaa kuluttaakseen eri keinoin. Vanhemmilta rahaa saadaan muun muassa pyytämällä, viikkotai kuukausirahana, lahjaksi, palkkiona kotitöiden tekemisestä sekä palkintona esimerkiksi hyvistä kouluarvosanoista tai harrastuksessa menestymisestä (Haanpää & Roos, 2014). Rahanlähde voi olla myös sukulaiset tai muut läheiset. Tämä mahdollistaa eriarvoisuutta, sillä kaikilla ei ole edellytyksiä saada ylimääräistä rahaa käytettäväksi.

Peruskouluikäisille lapsille ja nuorille tehdyn kyselyn mukaan rahaa käytetään muun muassa vaatteisiin, asusteisiin, karkkeihin, sipseihin ja virvoitusjuomiin, vapaa-aikaan ja harrastuksiin, elektroniikkaan, elintarvikkeisiin, mopoihin, pyöriin, julkisiin kulkuvälineisiin ja bensaan, lahjoihin, säästöihin, kosmetiikkaan sekä jonkin verran päihteisiin (Haanpää & Roos, 2014). Länsimaalaisina kulutus on osana jokapäiväistä arkeamme ja kulutamme jo tottumuksesta (Sarpila, 2014). Tähän aikaan sopivaa on siis puhua peruskouluikäisistä lapsista jonkin asteisina kuluttajina. Mitä vanhemmasta lapsesta on kyse, sitä tavallisempaa kuluttaminen on. Vanhemmat

lapset myös arvostavat aineellista omaisuutta nuorempia lapsia enemmän (Lundby, 2013, s. 13).

Lapset elävät nykyään jo hyvin aineellisessa ympäristössä. Heti syntymästä lähtien lasten elinympäristöä aineellistetaan ja rakennetaan erilaisilla tarpeellisilla sekä vähemmän tarpeellisilla hyödykkeillä kuten turvallisuuteen vaikuttavilla hankinnoilla, houkuttelevilla ja palkitsevilla motivaattoreilla sekä erilaisilla viihdykkeillä (Ruckenstein, 2013, s. 69). Tutkimustuloksia lasten vaikutuksista perheen kulutustottumuksiin ei vielä hirveästi ole, mutta tutkimuksista selviää silti, että lapset vaikuttavat heihin kohdistuvaan kulutukseen esimerkiksi painostamalla ja pyytämällä jotain tuotetta yhä uudelleen ja uudelleen kunnes saavat haluamansa (Niemi & Rajas, 2010, s. 125). Monesti lasten halu jotain kulutustavaraa kohtaan vääristyy ajatuksiksi siitä, että lapsi tarvitsee sitä, vaikka tarpeeseen onkin ohjannut puhdas halu (Ruckenstein, 2013, s. 75).

Perheiden taloudellista hyvinvointia pyritään tukemaan Suomessa. Perheitä pyritään auttamaan esimerkiksi mahdollistamalla lapsille päivähoidon ja varhaiskasvatuksen, jotta vanhemmat pääsevät käymään töissä, mutta myös esimerkiksi erilaisilla rahallisilla tuilla kuten kuukausittaisella lapsilisällä tai työttömyysturvalla ja lapsille ilmaisella terveydenhuollolla sekä kouluruoalla (Hämäläinen & Kangas, 2010, s. 14). Tämä ei kuitenkaan poissulje taloudellista eriarvoisuutta. Vanhemmat voivat lapsen päivähoidosta huolimatta käydä matalapalkkaisessa tai keikkaluontoisessa työssä ja tuista sekä avuista huolimatta voidaan silti maksaa vain välttämättömimmät menot. Etenkin yhden huoltajan talouksissa taloudellinen huono-osaisuus näkyy tuista huolimatta yhä enemmän (Hämäläinen & Kangas, 2010, s. 18–19). Heikko taloudellinen asema on aina sidoksissa maan hintatasoon sekä yhteiskunnan vaatimukseen kuten esimerkiksi siihen, että työtehtävä vaatii oman tietokoneen omistamisen tai kouluun menäkseen tarvitsee kuukausilipun julkisiin kulkuneuvoihin (Riihelä & Tuomaala, 2022, s. 55).

4. Koulu vertaissuhteiden näyttämönä

Tässä luvussa tarkastelen kirjallisuuden kautta lasten vertaissuhteita. Lähestyn aihetta määrittelemällä *vertaissuhteen* ja lasten välisten vertaissuhteiden käsitteitä sekä avaan sitä, millä tavoin *sosiaalinen status* näyttäytyy lasten vertaissuhteissa.

Vertaissuhteilla tarkoitetaan sellaisten ihmisten välille syntynyttä sosiaalista suhdetta, jossa molemmat osapuolet ovat samankaltaisessa tilanteessa esimerkiksi iän ja kehityksen kannalta (Salmivalli, 2005, s. 15). Ne syntyvät sellaisten ihmisten välille, jotka ovat jollain tapaa samantyyppisessä elämäntilanteessa tai asemassa (Laine, 2005, s. 195). Kun puhutaan lasten vertaissuhteista, oleellista on, että vertaisten kanssa jaetaan kokemuksia sekä eletään elämää siten, että yhdessä kerrytetään omalle kasvulle olennaisia tietoja ja taitoja sekä tapoja nähdä maailmaa ympärillä (Salmivalli, 2005, s. 15). Vertaisilla puolestaan Salmivallin (2005) mukaan tarkoitetaan ”henkilöitä, jotka ovat lapsen tai nuoren kanssa suunnilleen samalla tasolla sosiaalisessa, emotionaalisessa tai kognitiivisessa kehityksessä”. Vertaissuhteissa ja -ryhmissä haetaan hyväksyntää muilta siihen kuuluvilta ja hyväksyntä koetaan tärkeäksi tekijäksi (Rubin ym., 2015, s. 13). Ihmisillä on synnynnäinen tarve ja halu kuulua osaksi erilaisia ryhmiä koko elämänsä ajan (Eskelinen ym., 2022, s. 164).

4.1. Vertais- ja ystävyysuhteet

Vertaissuhteet ovat merkittävässä roolissa lasten elämässä. Vertaissuhteita voidaan pitää jopa yhtenä lapsuuden ja nuoruuden tärkeimpänä asiana (Brown & Larson, 2009, s. 74). Vertaissuhteissa olevat ihmiset muodostavat vertaisryhmän. Tällainen vertaisryhmä voisi muodostua esimerkiksi ikäluokan, koululuokan tai harrastusryhmän perusteella (Laine, 2005, s. 195). Lapsen näkökulmasta on tärkeää kuulua osaksi jonkinlaista ryhmää (Harinen & Halme, 2012, s. 55). Ryhmään kuulumisen mielletään voimavaraksi ja miellyttäväksi tekijäksi lapsuudessa. Lapset nostavat toistuvasti ystävyys- ja vertaissuhteet tärkeiksi osaksi elämäänsä (Hakovirta & Rantalaiho, 2012, s. 80). Juntilan (2010, s. 13) tutkimustulokset osoittavat, että ryhmän jäsenyyden tärkeys korostuu etenkin yläkoulussa, mutta se on lapsille tärkeää jo alakoulun aikana. Elämämme aikana kuulumme aktiivisesti, mutta myös huomaamattamme osaksi erilaisia sosiaalisia verkostoja (Kouvo, 2014). Mitä vanhemmaksi nuori kasvaa, sitä enemmän merkitystä vertaissuhteet saavat (Salmivalli, 2005, s. 137). Teini-iässä aletaan viettää yhä enemmän aikaa ikätovereiden kanssa ja vertaisten mielipiteiden tärkeys korostuu (Brown & Larson, 2009, s. 75). Nuorten mielestä on tärkeää olla arvokas muiden silmissä (Mäkelä & Sajaniemi, 2013).

Vertaissuhteista merkittävimmät voivat kehittyä ystävyudeksi (Salmivalli, 2005, s. 35). Tärkeäksi osaksi ystävyyttä usein mielletään tunne tasavertaisuudesta suhteen osapuolien kesken (Rubin ym., 2015, s. 13). Vaikka ystävyyssuhteet mielletään yleensä tasavertaisiksi, on huomattu, että niissäkin toisella on aina toista enemmän valtaa (Brown & Larson, 2009, s. 76). Ystävyyssuhteen ja vertaissuhteen ero korostuu lähinnä siten, että henkinen sitoutuminen toiseen on vahvempaa ja lisäksi luottamus sekä vastavuoroisuus on merkittävämpää (Salmivalli, 2005, s. 35). Ystävyyssuhteissa yksilöitä vetää puoleensa muun muassa samanlaiset taustat, arvot ja kiinnostuksenkohteet (Brown & Larson, 2009, s. 76). Kokemusmaailma on tämän takia helppo jakaa ja se syventää yksilöiden välisen suhteen merkittävyyttä. Nuoruuden ystävyyssuhteille tyypillistä on siihen kuuluvien henkilöiden samanlaisuus, johon yleensä johtaa se, että vertaisten mielipiteillä on vaikutusta yksilön päätöksiin (Brown & Larson, 2009, s. 76).

Käsitys ystävyydestä ja sille tärkeistä piirteistä vaihtelee jonkin verran ikätason mukaan. Nuoremmat lapset pitävät tärkeänä esimerkiksi toisen omistamia leluja, kun taas myöhemmällä iällä merkittävänä tekijöinä pidetään esimerkiksi samanlaisia arvoja ja kiinnostuksen kohteita (Rubin ym., 2015, s. 14). Keskilapsuuden ystävyyssuhteissa kiinnitetään huomiota käyttäytymisen normeihin, jolloin huomiota keskitetään muun muassa pukeutumiseen sekä siihen, mitä muut ikätoverit ajattelevat toisistaan (Salmivalli, 2005, s. 37). Ystävyyssuhteet voidaan nimetä merkittäviksi lasten ja nuorten kasvulle sekä kehitykselle, sillä tutkimukset ovat osoittaneet vastavuoroisten ystävyyssuhteiden lisäävän muun muassa yksilön hyvinvointia, yhteistyökykyä sekä itsevarmuutta ja vähentävän esimerkiksi aggressiivisuutta sekä syrjäytymisen riskiä (Salmivalli, 2005, s. 37). Ystävyyssuhteet ovat merkittäviä, sillä ne lisäävät muun muassa sosiaalisia taitoja sekä taitoa toimia yhdessä ja auttavat minäkuvan kehittymistä (Salmivalli, 2005, s. 137).

4.2. Sosiaalinen status vertaissuhteissa

Sosiaalisella statuksella kuvataan lapsen tai nuoren asemaa ryhmässä, johon hän kuuluu, muihin ryhmän jäseniin verrattuna (Salmivalli, 2005, s. 25). Tähän muilta saatuaan arvoon vaikuttavat useat erilaiset tekijät sekä muuttujat ja ne voivat vaihdella paikasta ja sosiaalisesta joukosta riippuen. Mitä pidetympi joku jäsen on, sitä suositumpi hän ryhmän jäsenten kesken on ja sama päinvastoin (Laine, 2005, s. 195).

Vertaissuhteissa tyypillistä on, että lapset ja nuoret ryhmitellään paremmuusjärjestykseen sosiaalisen statuksen ja arvovallan perusteella (Brown & Larson, 2009, s. 77). Järjestys muodostuu sanattomana sopimuksena. Jo varhaisesta lapsuudesta alkaen vertaisryhmän jäsenet alkavat havainnoimaan sekä arvioimaan toisiaan ja sen perusteella arvottavat ryhmän jäseniä (Laine, 2005, s. 195). Kaikki ihmiset eivät ole samanarvoisia vaan paikkaa sosiaalisessa yhteisössä määrittää valta-asema, joka voidaan määritellä esimerkiksi siten, miten useasti joku henkilö saa sosiaalisessa tilanteessa tahtonsa läpi (Antikainen, Rinne & Koski, 2006). Mitä useammin henkilö saa tahtonsa läpi, sitä korkeammalla hän on sosiaalisessa hierarkiassa. Brown ja Larson (2009, s. 76) vahvistavat, että aina kun tarkastellaan erilaisista ihmisistä koostuvaa ryhmää, toiset yksilöt ovat suosittumia kuin toiset. Sosiaalisella statuksella tarkoitetaan yksilön arvoa muiden silmissä eli sitä, miten muut vertaisryhmään kuuluvat jäsenet hyväksyvät yksilön (Laine, 2005, s. 195). Sosiaalinen status määrittää yksilön suosituimmuuden sekä yksilön mahdollisuuksia tehdä ja vaikuttaa erilaisiin asioihin erilaisissa ryhmissä (Kiilakoski, 2012, s. 19).

Korkeaa sosiaalista statusta määrittävät hyväksytyksi tuleminen sekä toverisuosio ja alhaista statusta puolestaan ilmentävät torjutuksi tuleminen sekä epäsuosio vertaisten keskuudessa (Salmivalli, 2005, s. 25). Määrittely ei kuitenkaan ole näin yksinkertainen vaan korkean ja matalan sosiaalisen statuksen ääripäiden väliin mahtuu paljon monenlaista ja yhden henkilön sosiaalinen status määrittyy myös eri henkilöiden silmin eri tavoin (Salmivalli, 2005, s. 26). Sosiaalinen status on sen syntymisen jälkeen lähes poikkeuksetta pysyvä ja uuteen ryhmään mentäessä se määrittyy nopeasti (Salmivalli, 2005, s. 127). Sosiaalinen status koetaan merkittäväksi, sillä sen avulla voidaan osoittaa sellaisia ominaisuuksia ja kykyjä, jotka eivät muuten ole havaittavissa (Rege, 2008, s. 1).

Sosiaalinen status voi määrittää oppilaan suosituksi tai epäsuosituksi vertaistensa silmissä (Kiilakoski, 2012, s. 19). Statusta voidaan ylläpitää nuorisokulttuurin määrittämällä tavoilla, esimerkiksi omistamalla tietynlaisia vaatteita (Kiilakoski, 2012, s. 19). Sosiaalista statusta alentavana tekijänä pidetään massasta erottautumista eli sitä, että yksilö poikkeaa jollain tapaa muista yhteisön jäsenistä (Harinen & Halme, 2012, s. 55). Tämä voi ilmetä esimerkiksi siten, että lapsella ei ole taloudellisesti mahdollisuutta omistaa uusinta puhelinta tai pukeutua sen hetken suosiossa olevan muodin mukaisesti. Sosiaalinen status edellyttää sekä tietoisesti tapahtuvaa että tiedostamatonta sosiaalista vertailua. Sosiaalinen vertailu edesauttaa lapsen ja

nuoren minäkuvan syntymistä ja sitä kautta myös omien ominaisuuksien huomaamista ja löytämistä, mutta saattaa myös aiheuttaa itsetunnon alentumista, mikäli henkilö tulee usein torjuttuksi tai kokee sosiaalisen statuksensa olevan alhainen verrattuna muihin (Salmivalli, 2005, 33). Statuksella on tärkeä rooli nuorten vertaissuhteissa (Brown & Larson, 2009, s. 76).

Salmivallin (2005) määritelmän mukaan lapset ja nuoret voidaan jakaa sosiaalisen statuksen mukaan suosittuihin, torjuttuihin, huomiotta jätettyihin ja ristiriitaisessa asemassa oleviin. Tämä korostaa sosiaalisen statuksen määrittelyn moniulotteisuutta. Määrittely saadaan havainnollistettua siten, että vertaisryhmän jäseniä pyydetään valitsemaan ryhmänjäsenet, joista pitää eniten ja vähiten. Osa jäsenistä saa vain eniten pidettyjen ääniä ja osa vain vähiten pidettyjen ääniä, kun taas osalle äänet voivat jakautua monipuolisesti. (Salmivalli, 2005, s. 25–29). Tällä tavoin voidaan määrittää myös vertaisryhmän jäsenten sosiaalista hierarkiaa toisiinsa nähden nimeämällä ryhmän joukosta ne henkilöt, joiden kanssa olisi mieluiten kaveri, haluaisi leikkiä tai kenestä pitää eniten sekä samalla lailla toisinpäin (Brown & Larson, 2009, s. 77). Jako ei ole täysin yksiselitteinen, mutta se on tutkijoiden keskuudessa yleinen tapa määrittää jonkin ryhmän jäsenten välisiä suosituimmuussuhteita. Sosiaalinen status on korkein niillä, joita nimetään pidetyiksi eniten toisten vertaisten toimesta ja pienin sosiaalinen status on niillä ryhmän jäsenillä, jotka saavat vähiten ääniä tai vastaavasti monessa tapauksessa eivät saa ääniä ollenkaan (Brown & Larson, 2009, s. 77). Sosiaalinen status ei juuri vaikuta suoraan ystävyys-suhteisiin, sillä vaikka lapsi olisi epäsuosittu eli hänellä olisi alhainen sosiaalinen status ryhmässä, hänellä voi silti olla merkittäviä ja arvostavia ystävyys-suhteita (Salmivalli, 2005, s. 35).

Lasten ja nuorten keskuudessa on tutkijoiden mukaan havaittavissa kahdenlaista suosiota, jotka voidaan erotella korkeaan sosiaaliseen statukseen ja pidettävyyteen (Brown & Larson, 2009, s. 79). Pidettävyys on jonkin verran muuttava ja häilyvä käsite, sillä eri ihmiset pitävät erilaisista asioista. Yleinen pidettävyttä nostava piirre kuitenkin on, että henkilö on muiden mielestä miellyttävä. Sosiaaliseen statukseen vaikuttavat päivittäiset vuorovaikutustilanteet ja lapsilla etenkin koulussa tapahtuva vuorovaikutus (Kiilakoski, 2012, s. 19). Yhteiskunnan valtarakenteet asettavat jäsenensä sekä yksilöinä että ryhminä toisistaan poikkeaviin sosiaalisiin asemiin, jonka seurauksena sosiaalinen status määrittyy (Antikainen, Rinne & Koski, 2006). Myös koululuokan oppilaiden välillä vallitsee hierarkia eli suosituimmuusjärjestys (Laine, 2005, s. 195). Sosiaalinen status määrittyy yksilön persoonan sekä käyttäytymisen pohjalta (Laine, 2005, s. 196). Sen seurauksena lapselle määrittyy hänen asemansa muihin koulun tai luokkahuoneen lapsiin verrattuna (Kiilakoski, 2012, s. 17).

5. Tutkielman tulokset

Tässä luvussa käsittelen tutkimustuloksiani, jotka ovat muotoutuneet määriteltyjen tutkimuskysymysten sekä aiheajauksen avulla. Tulokset ovat muodostuneet aiemmista tutkimustuloksista kerätyn tiedon kokoamisella ja analysoinnilla (Vilkkä, 2023). Olen koonnut löytämäni havainnot tutkimuskysymyksiä mukaileviksi ja niihin vastaaviksi kokonaisuuksiksi, kuten kirjallisuuskatsaukselle on tyypillistä (Vilkkä, 2023). Ensimmäisessä alaluvussa käsittelen tarkemmin ensimmäisen tutkimuskysymyksen kautta muodostunutta aineistoa. Toisessa alaluvussa puolestani käsittelen toisen tutkimuskysymyksen kautta muodostunutta aineistoa.

5.1. Lasten taloudellinen eriarvoisuus koulukontekstissa

Seuraavaksi tarkastelen löytämiäni tuloksia ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni:

- *Millaisena lasten taloudellinen eriarvoisuus ilmenee kouluarjessa?*

Koska suomalaisen koulun periaatteet ja toiminta perustuvat yhteiseen perusopetuksen opetussuunnitelmaan sekä sen arvopohjaan, koen merkittäväksi tarkastella taloudellista eriarvoisuutta koulukontekstissa aluksi opetussuunnitelman ja sen sisältöjen kautta. Suomalainen koulujärjestelmä on siitä ainutlaatuinen, että sen päämääränä on tarjota tasa-arvoinen mahdollisuus koulunkäyntiin kaikille. Suomalaisten koulujen perusopetus pohjautuu tasa-arvon tavoitteluun sekä jokaisen yhdenvertaisuuteen esimerkiksi taloudellisesta tai sosiaalisesta taustasta riippumatta (Opetushallitus, 2016, s. 16). Suomalainen peruskoulu on maksuton kaikille oppivelvollisuutta suorittaville (OPH, 2019). Maksuttomuus tarkoittaa oikeutta ilmaiseen opetukseen sekä siihen tarvittaviin välineisiin kuten oppikirjoihin sekä muun muassa kyniin ja kumeihin, mutta myös opiskelun kannalta välttämättömään oppilashuoltoon kuten ilmaiseen kouluruokaan ja terveystalouteen (OPH, 2016, s. 14).

Opetushallitus on tehnyt vuonna 2019 uuden tarkennuksen, jonka mukaan myös koulujen retket sekä leirikoulut tulee järjestää jatkossa oppilaille maksuttomasti, jotta jokaisen on mahdollista osallistua koulun toimintaan myös tässä muodossa (OPH, 2019). Tarkoitus on edistää tasa-arvoa niin, ettei kukaan peruskoulun oppilaista joudu epäreiluun asemaan taloudellisten mahdollisuuksien takia. Apulaisoikeusasiamies toteaa, että ”mitään maksuja perusopetuksen vuosisuunnitelmaan kuuluvasta opetuksesta ei saa periä” (OPH, 2019). Tämä mahdollistaa

oppimiskokemuksia ja elämyksiä jokaiselle taustasta riippumatta, vaikka muuten perheen taloudellisen tilanteen takia tällaisia ei pystyttäisi lapselle tarjoamaan. Opetushallitus (2019) painottaa yhdenvertaisuutta ja sen tärkeyttä.

Perusopetuksen opetussuunnitelmaan on myös lisätty laaja-alaisen osaamisen tavoitteet, jotka kuuluvat osaksi jokaista oppiainetta ja niiden sisällöllisiä tavoitteita. Laaja-alaiset osaamista-tavoitteet ovat suomalaisen koulutuspolitiikan tapa vastata ympäristön muutoksiin ja sieltä kumpuaviin tarpeisiin (OPH, 2016, s. 20). Niillä tarkoitetaan laajan osaamisen saavuttamista sisältäen ”tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon muodostamaa kokonaisuutta” siten, että niitä yhdistämällä voidaan hyödyntää omaa osaamista erilaisissa tilanteissa tilanteen vaatimalla tavalla (OPH, 2016, s. 20). Opetushallitus (2016) mainitsee osana laaja-alaisia osaamisen tavoitteitaan, kuinka

oppilaita opastetaan kehittämään kuluttajataitojaan sekä edellytyksiään omasta taloudesta huolehtimiseen ja talouden suunnitteluun. Oppilaat saavat ohjausta kuluttajana toimimiseen, mainonnan kriittiseen tarkasteluun sekä omien oikeuksien ja vastuiden tuntemiseen ja eettiseen käyttöön. Heitä kannustetaan kohtuullisuuteen, jakamiseen ja säästäväisyyteen. Perusopetuksen aikana oppilaat harjaantuvat kestävän elämäntavan mukaisiin valintoihin ja toimintatapoihin. (OPH, 2016, s. 22).

Tämä heijastaa yhteiskunnassa vallitsevaa ajatusta jokaisen tietystä taloudellisesta tilanteesta. Sellaisesta taloudellisesta tilanteesta, jossa jokaiselle on mahdollisuus puntaroida mihin käyttää rahaa kauppareissulla, jokaisella on rahaa, jota voi laittaa säästöön tai että jokaisen oppilaan perheellä on mahdollisuus edistää taloudellisesti kestäviä elämäntapoja. Toisaalta opetussuunnitelma velvoittaa koulussa työskentelevää kasvattajaa tutustuttamaan oppilaita työntekoon ja sen merkitykseen sekä kannustamaan kohti yrittäjyyttä ja omien vahvuuksien löytämistä työelämää ajatellen ja tämä voidaan nähdä jokaisen tulevaisuuden mahdollisuuksia lisäävänä oppimissisältönä (OPH, 2016, s. 23–24). Tarkoituksena on antaa jokaiselle oppilaalle mahdollisuus tutustua eri vaihtoehtoihin sekä mahdollistaa tasavertainen kasvatus työelämä-taitoihin jo peruskoulun aikana. Opetussuunnitelman sisältöjen avulla halutaan luoda lähtökohdista riippumatta uskoa tulevaisuuteen (OPH, 2016, s. 22).

Koulu on ympäristönä siitä merkittävä, että siellä lapsia ja nuoria ympäröivät lähinnä toiset lapset ja nuoret. Tämä saa aikaan sen, että lapset ovat vahvasti esillä toisilleen ja hakevat

omaa paikkaansa joukon keskellä sekä muodostavat sosiaalisia suhteita, mutta myös hierarkioita (Kiilakoski, 2012, s. 14). Lapselle on luonnollista havainnoida ympärillään esillä olevaa sosiaalista ympäristöä, mutta myös ihmisiä ja ihmisten välisiä vuorovaikutussuhteita ylipäättään (Mäkelä & Sajaniemi, 2013). Taloudellinen eriarvoisuus heijastuu huomattavasti lasten sosiaalisiin suhteisiin juuri koulussa, jossa lapsi viettää suuren osan lapsuudestaan. Koulu on merkittävä osa yhteiskuntaamme, mutta se on silti oma kuplansa erillään ympäristöstään (Eggleston, 2011). Koulu on paikka, jossa oman luokan sekä muun kouluyhteisön jäseniin ei voida vaikuttaa (Salmivalli, 2005, s. 148). Vertaisiin ympärillä ei siis voida suoraan vaikuttaa vaan ryhmät muodostetaan koulun henkilökunnan puolesta, jotka eivät entuudestaan tunne oppilaita tai heidän välisiään vuorovaikutussuhteita. Tästä johtuen koululuokan oppilaat ovat taustaltaan moninaisia esimerkiksi taloudellisesta näkökulmasta ja taloudellisia eroavaisuuksia ja hierarkioita on mahdollista syntyä.

Viime vuosien kriisien on nähty jo nyt heijastuvan lasten ja lapsiperheiden taloudellisiin eroavaisuuksiin. Pandemian on huomattu heijastuneen lapsiperheiden taloudelliseen tilanteeseen sitä heikentäen niin, että pandemian aiheuttamasta työllisyyden vähenemisestä ja heikentymisestä on seurannut lisääntyntä taloudellista hätää sekä toimeentulon haasteita (Määttä & Rantala, 2022). Koronakriisi toi mukanaan muun muassa etäopetuksen Suomen kouluihin, joka korosti oppilaiden taloudellisesta eriarvoisuudesta seurannutta epätasa-arvoisuutta. Kouluissa siirryttiin hyvin lyhyellä aikavälillä etäopetukseen ja perheiden taloudelliset eroavaisuudet näkyivät esimerkiksi siten, ettei kaikilla perheillä ollut välineitä etäopiskeluun, mutta ei myöskään varaa hankkia niitä (Tuorila, 2020, s. 42–43). Myös yhden ilmaisen ruoan poisjääminen arjesta ilmaisen koululounaan muodossa herätti huolta lapsiperheissä.

Mitä pidempään kriisit heijastuvat yhteiskuntaamme esimerkiksi hintojen nousuna, sitä leveämmäksi kerkeää taloudellinen kuilu kasvaa eri taloudellisessa asemassa olevien perheiden välillä. Perheiden heikontunut taloudellinen tilanne heijastuu nuorten heikkenevään hyvinvointiin (Määttä & Rantala, 2022). Pelkona on tämän lisäksi epäarvoistuva yhteiskunta. Lasten arjessa tämä näkyy esimerkiksi siten, että ei ole varaa harrastaa sellaisia harrastuksia, joihin vaaditaan varusteita tai joiden harrastusmaksut ovat korkeita. Lisäksi viime aikoina on nostettu esiin ajatus korkeakoulujen lukukausimaksuista, joka ei sinällään vaikuta peruskouluikäisten lasten arkeen juuri nyt, mutta näkyy eriarvoistavana tekijänä ja mahdollisesti poisulkee tietynlaisista taustoista tulevilta nuorilta mahdollisuuden yliopisto- tai ammattikorkeakoulukoulutukseen. Erilaiset kriisit ja poikkeusolot ovat kautta historian vaikuttaneet kaikista

näkyvimmin ja tuntuvin heikoimmassa asemassa oleviin, eikä viime vuosien kriisit ole tästä poikkeus (Määttä & Rantala, 2022).

5.2. Lasten taloudellinen eriarvoisuus osana vertaissuhteita ja sosiaalista statusta

Seuraavaksi tarkastelen löytämiäni tuloksia toiseen tutkimuskysymykseeni:

- *Miten taloudellinen eriarvoisuus näyttäytyy lasten vertaissuhteissa ja sosiaalisessa statuksessa?*

Vertaissuhteissa taloudellinen samanlaisuus vetää vertaisia puoleensa, sillä kun omistetaan tiettyjä tavaroita tai asioita, niistä voidaan esimerkiksi keskustella yhdessä, sillä vertaisilla on samalla lailla omakohtaista kokemusta ja vastaavasti tällaisista tilanteista vetäytyään, jos omaa kokemusta ei olekaan (Hakovirta & Rantalaiho, 2012, s. 80–81). Tämä heijastuu esimerkiksi koululuokan sosiaalisten verkostojen muodostumiseen (Laine, 2005, s. 198). Sosiaalisia suhteita solmittaessa lapset osaavat nimetä ensivaikutelman merkittäväksi tekijäksi ja sen kanssa usein liitoksissa ovat ulkoiset tekijät sekä mahdollisuus niihin vaikuttamiseen (Lundby, 2013, s. 3).

On huomattu, että nuoret hakeutuvat itseään muistuttavaan seuraan, mutta myös alkavat muistuttaa yhä enemmän toisiaan, mitä enemmän aikaa vietetään yhdessä (Salmivalli, 2005, s. 139–140). Tämä näkyy esimerkiksi luonteiden ja käytösmallien samanlaisuutena, mutta myös samanlaisessa kiinnostuneisuudessa sekä ulkonäöllisissä piirteissä kuten vaatetuksessa ja tyylissä. Kulutusta voidaan pitää yhtenä raamina yhteisöjen muodostumiselle sekä pääsylippuna sisälle osaksi tiettyä porukkaa (Lundby, 2013, s. 10; Ruckenstein, 2013, s. 70). Omistuksella tavoitellaan yhteisöllisyyden tunnetta vertaisryhmässä (Lundby, 2013, s. 4). Voidaan siis todeta, että ainakin vertaissuhteita solmittaessa ja niiden ystävyydeksi kehittymisen kannalta samanlaisuudella on merkitystä.

Tämän tutkielman yksi keskeinen havainto oli taloudellisen eriarvoisuuden heijastuminen ensivaikutelmaan vertaissuhteita muodostettaessa. Taloudellisen hyväosaisuuden on tutkittu liittyvän laajempiin ystäväpiireihin (Lundby, 2013, s. 3). Ensivaikutelmalla on vertaissuhteissa tärkeä rooli, sillä se yleensä määrittää sen, keneen vertaisryhmän jäseniin halutaan tutustua lähemmin. Lapset kiinnittävät omasta mielestään huomiota uusissa ystävissä muun muassa lahjojen antamiseen, rahaan, puhelimeen, vaatteisiin sekä tietokonepeleihin (Lundby, 2013, s.

7). Lundbyn (2013) tutkimuksesta selvisi, että lasten ja nuorten mielestä esimerkiksi vaatteilla on väliä, kun luodaan ensivaikutelmaa vertaisiin. Tietynlaisten vaatteiden merkitys näkyy esimerkiksi aikomuksena tavoitella samankaltaisuutta ja joukkoon kuulumista vertaisten keskuudessa. Etenkin tyttöjen keskuudessa vaatetuksella näyttäisi olevan merkittävä rooli vertaissuhteissa. Vaatteissa arvostetaan etenkin tuotemerkkiä, trendikkyyttä, kalliita ja uusia vaatteita sekä kykyä ylläpitää tietynlaista, sosiaalisesti hyväksyttyä ja haluttua tyyliä (Lundby, 2013, s. 10–11). Nuorempien lasten keskuudessa merkittäväksi tekijäksi ensivaikutelmalle puolestaan nimetään tietynlaisten lelujen omistaminen ja jokin tietty lelu voi olla jopa ehtona päästä mukaan leikkiin tai osaksi ryhmää (Ruckenstein, 2013, s. 75).

Toisena havaintona tutkielmassani ilmeni sosiaalisen median ja sen käyttövälineiden tuomat uudet ulottuvuudet lapsuuteen ja sen sosiaalisiin konteksteihin. Puhelimet ja tietokoneet ovat jo arkipäivää koko ajan nuoremmilla lapsilla. Puhelimilla koetaan nuorten näkökulmasta olevan tärkeä merkitys kaverisuhteita muodostettaessa, sillä se on nykypäivänä merkittävässä roolissa, kun pidetään yhteyttä ikätovereihin. (Lundby, 2013, s. 9–11). Vaikka puhutaan siitä, kuinka jokainen lapsi elää puhelin käteen kasvaneena, asia ei kuitenkaan ole näin mustavalkoinen. Myös digitaaliset välineet palveluineen tuottavat eriarvoisuutta lasten keskuudessa, sillä kaikilla ei ole taloudellisen tilanteen takia mahdollista käyttää esimerkiksi puhelinta tai ylipäättään sellaista puhelinta, joka mahdollistaisi suosittujen digitaalisten alustojen käyttämisen (Tuorila, 2020, s. 42). Kalliit hankinnat, kuten puhelin, nostavat taloudellisen eriarvoisuuden jalustalle. Taloudellisen eriarvoisuuden on havaittu olevan merkittävää etenkin yksinhuoltaja- ja maahanmuuttajaperheissä, joissa isoihin hankintoihin käytettävä raha tulee pääpainotteisesti yhdeltä aikuiselta tai vastaavasti vanhemmilta, joiden työllisyystilanne on heikko (Lindroos ym., 2021, s. 9)

Taloudelliset resurssit näyttäytyvät merkittävässä roolissa perustarpeiden hankinnassa. Taloudellisia resursseja ovat yksilön tulot ja varallisuus (Riihelä & Tuomaala, 2022, s. 55) ja kun tarkastellaan lasten taloudellisia resursseja, tarkastellaan niitä vanhempien näkökulmasta. Esimerkki tämän päivän perustarpeesta voisi olla juuri puhelin, joka on lähes välttämätön nykypäivän nuoruudessa. Osa lapsista saa uuden puhelimen säännöllisin väliajoin, ja toiset puolestaan joutuvat jopa elämään ilman puhelinta edellisen mennessä rikki. DNA on tehnyt vuonna 2018 tutkimuksen, josta selvisi, että suomalaisista perheistä, joissa on 6–16-vuotiaita lapsia, jopa 58 prosenttia perheistä ei pysty mahdollistamaan perheen lapsille sellaista puhelinta, jonka lapsi itse haluaisi (Tuorila, 2020, s. 43). Siihen, minkälaista puhelinta lapsi toivoo, vaikuttavat esimerkiksi vertaisten mielipide suositusta merkistä ja mallista. Lasten mielestä tärkeitä piirteitä

puhelinta valittaessa ovat muun muassa se kuinka uusi puhelin on, jokin tietty haluttu malli sekä tarpeeksi tehokas suorituskyky ladattavia sovelluksia varten (Tuorila, 2020, s. 44). Tyyppillisesti, mitä paremmin halutut ominaisuudet toteutuvat, sitä enemmän puhelin maksaa.

Yksi näkemys ja keskeinen tulos tutkielmalle on se, että rahalla voi saada suosiota ja arvostusta, mutta se ei yksistään riitä tai takaa oikeita ystävyysuhteita (Lundby, 2013, s. 12). Tutkimukset ovat osoittaneet, että lapset ovat kykeneväisiä arvioimaan asioiden ja esineiden taloudellista arvoa toisiinsa nähden (Faigenbaum, 2005, s. 37–38). Eri ikäiset lapset siis ymmärtävät jossain määrin onko jokin tuote arvokas vai ei. Mitä nuoremasta lapsesta oli kyse, sitä haasteellisempi hänen oli kuvata mikä merkitys rahalla oli vertaissuhteissa, vaikka raha koettiin merkitykselliseksi (Lundby, 2013, s. 13).

Hyvässä taloudellisessa asemassa olevaa lasta voidaan pitää suosittuna juuri taloudellisen aseman tuoman arvokkuuden takia, mutta se ei silti takaa ystävyiden kannalta tärkeinä pidettyjä piirteitä kuten luotettavuutta tai aitoa ystävyttä (Hakovirta & Rantalaiho, 2012, s. 92). Ystävällisyyttä pidetään tärkeänä piirteenä ystävyysuhteiden muodostumiselle eli vain rahalla ei ole merkitystä (Lundby, 2013, s. 7). Ystävyttä arvostetaan silloin kun siihen ei liity tarvetta olla esillä tai esittää, vaan se perustuu aitoon välittämiseen ja luottamukseen (Hakovirta & Rantalaiho, 2012, s. 93). Näin ollen myös yksilöt erilaisista taloudellisista taustoista voivat solmia merkittävän ystävyysuhteen keskenään ilman, että taloudellinen eriarvoisuus heijastuisi siihen. Tällaisissa aidoissa ystävyysuhteissa merkittävämpää on se, mitä ystävyys antaa emotionaalisisella tasolla. Lapset ja nuoret oppivat vertaissuhteiden avulla muun muassa yhteistoimintaa, jakamisentaitoja sekä keskinäisen auttamisen taitoja (Mäkelä & Sajaniemi, 2013), eikä näihin vaikuta taloudelliset mahdollisuudet.

Lundby (2013) kertoo artikkelissaan Ruotsissa tehdystä tutkimuksessa, jonka tarkoituksena on ollut selvittää lasten ja nuorten käsityksiä kulutuksesta ja sen heijastumisesta sosiaaliin suhteisiin ja ystävyteen. Tutkimuksessa selvisi, että lasten näkemys rahan merkityksestä vertais- ja ystävyysuhteiden luonnissa vaihtelee jonkin verran. Tästä huolimatta suurin osa tutkimukseen osallistuneista peruskouluikäisistä lapsista, vain muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta, mainitsee rahan ja taloudellisten resurssien olevan merkityksellisiä etenkin vertaisia ”houkutteltaessa”. Houkuttelemisella tutkimuksessa tarkoitetaan yksilön kiinnostavuutta muiden vertaisten silmissä tutustumisen ja sosiaalisen kanssakäymisen näkökulmasta. Rahaa kuitenkin pidettiin hyödyttömänä, kun puhuttiin ”oikeiden ystävyysuhteiden” luomisesta eli syvemmästä ystävyydestä yksilöiden välillä. (Lundby, 2013).

Merkittävä tutkimustulos tutkielmalleni on myös se, että sosiaalisia suhteita ja vertaissuhteita ei ole ilman sosiaalista statusta ja hierarkiaa. Jokaisessa ryhmässä sen jäsenillä on oma paikkansa, asemansa ryhmässä. Lasten taloudellinen eriarvoisuus koetaan merkitykselliseksi etenkin vertaissuhteissa (Hakovirta & Rantalaiho, 2012, s. 79), sillä omistettu materia heijastuu suosituimmuuteen ja näin vertaissuhteiden hierarkiaan. Hakovirta ja Rantalaiho (2012) tuovat tutkimuksessaan esiin sen, kuinka taloudelliset erot näkyvät lasten erilaisina kulutusmahdollisuuksina ja näin edesauttavat eriarvoisuuden syntymistä, mutta myös vaikuttavat lapsen sosiaaliseen asemaan etenkin kaverisuhteissa. Veblen (1899) on tutkinut sosiaalista statusta sekä sitä, miten ihmiset ylläpitävät statustaan. Jos oma sosiaalinen status koetaan uhatuksi, ilmenee se monesti kuluttamalla sellaisia tavaroita, joita muut ihmiset pitävät merkinä vauraudesta. Omistuksella ylipäätään halutaan tuoda esiin omaa taloudellista vaurautta tai luoda illuusio paremmasta taloudellisesta tilanteesta kuin se välttämättä oikeasti onkaan. Vaurauden koetaan aikaansaavan parempaa kohtelua ja enemmän arvostusta sosiaalisesti muiden ihmisten osalta. (viitattu lähteessä Rege, 2008, s. 2–12).

Viimeisenä tutkimustuloksena haluisin nostaa esille taloudellisen eriarvoisuuden kasvattaman riskin kiusaamiselle ja syrjäytymiselle. Taloudelliset eroavaisuudet heijastuvat lasten hyvinvointiin joukkoon kuulumisen ja hyväksynnän kautta. Taloudellisella hyväosaisuudella on nähty olevan vaikutusta kiusaamiselta välttymiseen (Lundby, 2013, s. 3). Vertaisryhmässä torjutuksi tuleva lapsi joutuu muita todennäköisemmin koulukiusaamisen kohteeksi tai on vaarana, että oppilas kokee yksinäisyyttä ja eristäytyy muista (Salmivalli, 2005, s. 33). Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus näyttävät kasvaneena riskinä näiden perheiden lasten syrjäytymiselle (Määttä & Rantala, 2022). Huonotuloisuudesta aiheutuva syrjäytymisriski heijastuu lasten elämään ja hyvinvointiin, mutta se vaikuttaa pitkäkestoisesti myös pitkälle aikuisuuteen (Hämäläinen & Kangas, 2010, s. 14). Sosiaalisten ryhmien ulkopuolelle jääminen aiheuttaa tutkitusti heikompaa elämänmyönteisyyttä verrattuna sellaisiin yksilöihin, jotka ovat aktiivisesti osana erilaisia sosiaalisia suhteita (Eskelinen ym., 2022, s. 164). Voidaan siis todeta, että sosiaalisilla suhteilla ja niiden ylläpidolla on tärkeä merkitys yksilön hyvinvoinnille (Eskelinen ym., 2022, s. 164). Jopa yksi merkittävä sosiaalinen suhde ehkäisee riskiä syrjäytyä.

6. Johtopäätökset ja pohdinta

Koulu on siis lapsen ja nuoren elämässä yksi merkittävimmistä ympäristöistä. Siellä vietetään huomattava osa valveillaoloajasta jokaisena arkipäivänä (Nivala & Ryyänen, 2019). Koulussa kuulutaan automaattisesti osaksi vertaisryhmää omien luokka- ja koulukavereiden kanssa. Lapsi haluaa ryhmän jäsenenä tulla nähdyksi myönteisenä osana ryhmää esimerkiksi saamalla positiivista palautetta tekemisistään (Mäkelä & Sajaniemi, 2013) ja vertaisten mieliteillä koetaan olevan merkitystä tähän. Lapsi kiintyy ihmisiin kuten paljon elämässä mukana oleviin vertaisiin, etenkin silloin, kun kokee vertaissuhteen täyttävän hänen tarvitsemansa vuorovaikutustarpeet (Mäkelä & Sajaniemi, 2013). Sosiaalisen vuorovaikutuksen syntymistä voivat edesauttaa samanlaiset kiinnostuksen kohteet ja ymmärrys vertaisten keskuudessa vallitsevista trendeistä. Vertaisten merkitys kasvaa sitä mukaan, kun siirrytään lapsuudesta nuoruuteen (Brown & Larson, 2009, s. 75). Kulutus nähdään lähtökohtaisesti merkittävänä tekijänä lasten vertaissuhteissa, mutta on kuitenkin jonkin verran iästä riippuvaista ymmärtävätkö lapset linkin taloudellisten resurssien ja vertaissuhteiden välillä (Lundby, 2013, s. 12). Vähemmistö lapsista on kuitenkin sitä mieltä, että rahalla ei ole minkäänlaista merkitystä vertaissuhteissa (Lundby, 2013, s. 12).

Koululuokassa vertaisten kesken vallitsevat hyväksytyt normit määrittyvät sen mukaan minikälaisia jäseniä luokassa on sekä mitä enemmistö pitää sallittavana ja hyväksyttävänä (Salmivalli, 2005, s. 149). Tämän lisäksi koulu mallintaa sosiaalisena instituutiona kasvattajien, kuten oppilaiden vanhempien ja opettajien, asenteita ja arvoja (Eggleston, 2011). Näistä asioista johtuu myös se, että eri vertaisryhmien kesken arvostetaan erilaisia asioita sekä ilmenee poikkeavuuksia siinä, mitkä asiat vaikuttavat pidettävyyteen ja sosiaaliseen statukseen vertaisten kesken. Lapsuuden ympäristöillä kuten asuinalueella ja koululla on tutkittu olevan jonkin verran vaikutusta myöhempään sosiaalisiin saavutuksiin elämässä (Eggleston, 2011). Koulun merkitystä kasvuympäristönä tai sosiaalisessa kontekstissa ei voida poissulkea, kun tutkitaan lapsuuden sosiaalisia merkityksiä. Kasvatuksen ja opetuksen sosiaalinen näkökulma painottuukin etenkin koulun arjessa (Eggleston, 2011).

Eriarvoisuus tuo ainakin itselläni sanana ensimmäisenä mieleen negatiivisen miellelyhtymän. Se aiheuttaa huolta ja epäatasa-arvoa. Vuonna 2019 teetetty kouluterveyskysely kuitenkin paljastaa, että 90 prosenttia kyselyyn vastanneista peruskoulua käyvistä 4. ja 5. luokkalaisista

koki olevansa tyytyväinen elämäänsä ja vastaavasti 75–76 prosenttia samaan kyselyyn vastanneista 8. ja 9. luokkalaisista koki olevansa tyytyväinen elämäänsä (Ikonen & Helakorpi, 2019, s. 2). Vaikka kandidaatintutkielmani tutkimustuloksissa saatiin selville taloudellisen eriarvoisuuden heijastuminen vertaissuhteisiin sekä sosiaaliseen statukseen, voitaisiin kouluterveyskyselyn tuloksia tulkita niin, ettei se näy merkittävästi lasten ja nuorten hyvinvoinnissa. Hyvinvointia ja elämän mielekkyyttä laskeviksi tekijöiksi nimettiin muun muassa yksinäisyys, terveydelliset huolet, koettu fyysinen uhka kuten väkivallalla uhkailu tai sen kohteeksi joutuminen sekä kiusaamisen (Ikonen & Helakorpi, 2019, s. 2–6). Taloudellista huolta ei ainakaan tässä kyselyssä listattu hyvinvointia heikentäväksi tekijäksi oppilaiden puolesta. Toisaalta yhdeksi hyvinvointia ja elämänmielekkyyttä heikentäväksi tekijäksi on nostettu kiusaaminen, joka nousi esiin myös omassa tutkielmassani. Lapset itse osaavat nimetä taloudellisen eriarvoisuuden aiheuttavan kiusaamista esimerkiksi syrjinnän muodossa (Hakovirta & Rantalaiho, 2012, s. 87).

Sama kouluterveyskysely suoritettiin myös vuonna 2021. Tuoreemmassa kouluterveyskyselyssä vastanneista 4. ja 5. luokkalaisista 89 prosenttia pojista ja 82 prosenttia tytöistä kertoi olevansa tyytyväisiä elämäänsä ja samaan kyselyyn vastanneista 8. ja 9. luokkalaisista 81 prosenttia pojista, mutta vain 57 prosenttia tytöistä oli itsensä mukaan tyytyväisiä elämäänsä (Helakorpi & Kivimäki, 2021). Oma ajatukseni on, että tuloksiin on mahdollisesti vaikuttanut meneillään ollut koronakriisi ja sen mukanaan tuomat muutokset ja huolet. Maailmanlaajuisen pandemian on huomattu heijastuneen siinä määrin lapsiperheiden taloudelliseen tilanteeseen sitä heikentäen, että pandemian aiheuttamasta työllisyyden vähenemisestä ja heikentymisestä on seurannut lisääntyntä taloudellista hätää sekä toimeentulon haasteita (Määttä & Rantala, 2022). Mielenkiintoista onkin pohtia, missä määrin taloudellinen eriarvoisuus heijastuu koettuun hyvinvointiin tai elämän mielekkyyteen.

Suomessa kasvatus rahankäyttöön näyttäytyy hyvin erillä tavalla kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa. Tähän saattaa vaikuttaa se, että Suomessa pyritään tukemaan vähävaraisia perheitä (Ruckenstein, 2013, s. 73). Tulisiko meidänkin silti alkaa opettamaan lapsillemme rahan arvoa ja käyttöä jo varhaislapsuudesta alkaen, jotta lapset kasvaisivat ymmärtäen rahan arvon sekä elämisen hinnan? Toisaalta korostetaan paljon sitä, että lapsien tulisi antaa olla lapsia. Raha kuitenkin vaikuttaa myös lasten elämään merkittävästi, vaikka sitä ei välttämättä tunnisteta. Mahdollistaisiko tiiviimpi kasvatus rahankäyttöön taloudellisen eriarvoisuuden kaventumisen?

Ruckenstein (2013) kuvaa teoksessaan rahankäytön harjoittelua Yhdysvalloissa. Siellä tyypillistä on, että elämisen kustannuksia ei peitellä lapsilta, vaan niistä kerrotaan hyvinkin suoraan, etenkin vähävaraisissa perheissä. Lapsia myös opetetaan siihen, että pakollisia ostoja tulee tehdä itse omalla rahalla ja kaikki ei tule vanhemmilta. Ruckensteinin läpikäymissä tutkimuksissa käy ilmi, että vähävaraisten perheiden lapset ymmärtävät hyvinkin tarkasti esimerkiksi sen, mitä oma harrastus maksaa perheelle ja minkä verran se on pois koko perheen menoja koskettavasta budjetista. (Ruckenstein, 2013, s. 73–75).

Aluksi näytti, että käyttämieni hakutoimien ja –sanojen pohjalta samantapaista suomenkielistä tutkimusta ei vielä juuri löytynyt. Lopulta tutkielman edetessä ja lähteitä läpikäydessä huomasin, että aihetta on tutkittu yhä enemmän. Tutkielmani eri osa-alueisiin liittyen löytyi laajastikin valmista tutkimustietoa, mutta juuri samalla kysymysasettelulla ja rajauksella sellaista ei tullut eteeni. Tämä antoi minulle toisaalta tärkeän mahdollisuuden tutkia aihetta puhtaalta pohjalta, mutta aiheutti myös sen, että tutkielmassani minun tuli olla tarkka sekä luotettavuuden, mutta etenkin loogisuuden kanssa. Koen kuitenkin löytäneeni tutkielmaani ajatellen tärkeitä ja aihetta koskevia teoksia sekä saman aihepiirin parissa tehtyjä tutkimuksia, joiden pohjalta olen voinut luotettavasti koota kirjallisuuskatsauksen valitsemaani aiheeseen.

Haasteita tuotti jonkin verran kansainvälisen lähteistön löytäminen, sillä moni löytämäni tutkimus oli sellainen, johon en loppujen lopuksi päässyt käsiksi. Toisaalta tarkastelun kohteena tutkielmassani oli juuri suomalainen koulutuskenttä opiskelijoineen, joten loogiselta tuntui etsiä suomalaista tutkimusaineistoa. Taloudelliseen eriarvoisuuteen liittyen olisin toivonut löytäväni vielä enemmän mahdollisimman päivitettyä tutkimusta, mutta käytetystä aineistosta huomasin, että taloudellisen eriarvoisuuden ilmentyminen 2010-luvulta tähän päivään on pysynyt suhteellisen samanlaisena.

Koska tutkielmani on toteutettu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena, eettiset kysymykset ja luotettavuus tulee sisällyttää osaksi jokaista tutkielman vaihetta (Kangasniemi ym., 2013) ja siksi haluankin pohtia luotettavuuden ja eettisyyden toteutumista omassa kandidaatintutkielmassani. Tutkielmaa tehdessä tärkeää on ollut säilyttää objektiivisuus aihetta kohtaan, eikä omaa mielipidettä tule sekoittaa tutkimusaineiston tutkimustuloksiin. Aihetta tulee pystyä tutkimaan tarpeeksi etäältä (Eskola & Suoranta, 1998). Tärkeää ja huomioitavaa on etenkin valitun aineiston puntarointi ja perustelu jokaisen aineiston kohdalla sekä sen oleellisuus tutkimukseeni liittyen (Kangasniemi ym., 2013).

Objektiivisuuden lisäksi merkittävää tutkimukseni luotettavuuden kannalta on ollut pitää puolueettomuus aihetta ja siitä löytyvää tutkimusaineistoa kohtaan (Tuomi & Sarajarvi, 2018). Aineiston tulkintaan ei saa vaikuttaa oma ikä, sukupuoli, uskonto, poliittinen aktiivisuus, kulttuuritausta, kiinnostuneisuus, mielipiteet tai mikään muu tämän kaltainen tekijä (Tuomi & Sarajarvi, 2018). Siksi olenkin pyrkinyt läpikäymään ihan jokaisen löytämäni aineiston, joka on tutkimukseni aiheen kannalta relevantti.

Luotettavuuden kannalta olen rajannut aihetta koskevan aineiston 2000-luvulle sijoittuvaan tutkimustietoon. Joissain tutkimuksissa oli hyödynnetty lähteissä tätä vanhempaa aineistoa, mutta sisällöllisesti näiden poimintojen todistettiin olevan relevantteja 2000-luvulle sijoittuvaa tutkimusta ajatellen. Aikarajasta hieman haastoi se, että mahdollisimman tuoretta tutkimusta oli haasteellista löytää. Kaikista ihanteellisinta olisi ollut, jos aikarajauksen olisi voinut tehdä mahdollisimman lähelle nykyistä ajankohtaa. Tutkielmaa tehdessä kuitenkin selkeytyi, että tutkimukset etenkin vertaissuhteista ja sosiaalisesta vuorovaikutuksesta sekä -statuksesta eivät ole juurikaan muuttuneet viime vuosikymmenten välillä. Lasten kuluttajuus sekä Suomen taloudellisen eriarvoisuuden tilanne ovat kuitenkin aiheena sellaisia, joita on tarkasteltu muuttuvan länsimaalaisen kulutusyhteiskunnan näkökulmasta eikä tutkimustulosten voida sanoa olevan samanlaisia kuin esimerkiksi 2000-luvun alussa.

Minulla on jonkinlainen omakohtainen kokemus aiheeseen, sillä olen itse opettajaopiskelijana törmännyt taloudellisen eriarvoisuuden ilmentymiseen peruskoulun kentällä. Koen objektiivisen tarkastelun silti täysin mahdollisena. Tämä on oikeastaan vain lisännyt mielenkiintoani tutkimusaihetta kohtaan sekä lisännyt oman tutkielmani merkittävyyttä itselleni tulevana kasvatustaloudellisen eriarvoisuuden ilmentymiseen peruskoulun kentällä. Koen objektiivisen tarkastelun silti täysin mahdollisena. Tämä on oikeastaan vain lisännyt mielenkiintoani tutkimusaihetta kohtaan sekä lisännyt oman tutkielmani merkittävyyttä itselleni tulevana kasvatustaloudellisen eriarvoisuuden ilmentymiseen peruskoulun kentällä. Olen myös itse ollut alakouluikäisenä taloudellisesti huono-osaisemman perheen jäsen ja taloudellinen eriarvoisuus on jossain määrin ilmentynyt omissa vertaissuhteissani ja sosiaalisessa statuksessani. Ilmentyminen ei kuitenkaan ole ollut kovin merkittävää ja olen itse kiinnittänyt siihen huomiota vasta aikuisiässä. Myös ajallinen muuttuvuus on varmasti vaikuttanut tähän jonkin verran. Tehtyjen tutkimusten tulosten luotettavuuden kannalta onkin mielestäni merkittävää pohtia sitä, osaavatko lapset nimetä taloudellisen eriarvoisuuden ilmentymistä ja missä määrin vai onko kyseessä sellainen ilmiö, jota osaamme tarkastella vasta myöhemmällä iällä.

Vuonna 2010 suoraa ja laajaa tutkimusta lasten taloudellisesta hyvinvoinnista ei ollut vielä tehty lapsia haastatteleamalla, joten voidaankin pohtia tulisiko tutkimustuloksia aiheesta täy-

dentää (Jäntti, 2010, s. 68). Toki tähän päivään mennessä tutkimusta on keretty jo jonkin verran tekemään ja myös aineiston kerääminen suoraan lapsilta on jossain määrin yleistynyt. Tutkimustuloksien ulkopuolelle usein jää lasten subjektiivinen kokemus köyhyydestä, sillä tutkimusaineistona ei ole käytetty lapsilta kerättyjä tutkimustuloksia (Jäntti, 2010, s. 68). Aihetta tutkiessa oli tärkeää säilyttää kriittinen arviointikyky jo ennestään kerättyä aineistoa kohtaan, sillä aihe on hyvin aikaan sidonnainen ja muuttuva.

Tänä päivänä suositaan yhä enemmän hillitympää ostokäyttäytymistä ja trendikkääksi on noussut eettisyyden ajattelu, joka heijastuu Valtioneuvoston kanslian (2020, s. 12) julkaiseman raportin mukaan esimerkiksi kierrättämisen lisääntymisenä ja suosimisena. Jo muutamana vuoden päästä tutkimustulokset voivat olla erilaiset viime vuosiin verrattuna. Tämä vaikuttaa tutkimustulosten paikkansapitävyyteen ja muuttuvuuteen. Tämän takia herää myös kysymys siitä, miten vanhaan tutkimusaineistoon voidaan turvautua kirjallisuuskatsausta tehtäessä, sillä eriarvoisuus ja sosiaalisen statuksen määrittävät tekijät muuttuvat ajan kuluessa ja jopa hyvin lyhyellä aikavälillä. Myös trendit lasten keskuudessa eli se mitä suositaan, muuttuvat jatkuvasti.

Meiltä puuttuu vielä tutkimustietoa siitä, miten lapset itse kokevat eriarvoisuuden heijastumisen heidän arkeensa ja elämäänsä (Hakovirta & Rantalaiho, 2011, s. 343). Lasten taloudellista eriarvoisuutta Suomessa on aikaisemmin tutkittu lähinnä niin, että aikuiset ovat vastanneet lastensa puolesta, eikä tutkimusaineistoa ole juurikaan kerätty suoraan lapsilta itseltään (Hakovirta & Rantalaiho, 2012, s. 10). Tämä on ristiriitaista, sillä lasten omat kokemukset aiheesta voivat poiketa aikuisten kokemuksesta merkittävästi. Tähän päivään mennessä tutkimusta on tehty jo jossain määrin enemmän, mutta yhä enemmän tulisi löytää keinoja lasten kokemusten tutkimiseen.

Tämä tutkimusaukko herättää oman mielenkiintoni tutkia aihetta lisää pro gradussani. Mielestäni olisi tärkeää päästä täyttämään tätä tutkimusaukkoa. Tutkimustietoa, joka koskettaa lasten elämää, ei ole luotettavuuden ja oikeudenmukaisuuden vuoksi perusteltua kerätä pääsääntöisesti aikuisilta, vaikka aikuiset seuraavatkin lasten elämää tiivisti vierestä ja ovat merkittävä osa sen sisältöä (Hakovirta & Rantalaiho, 2011, s. 343). Pro gradu -tutkielmassa tärkeäksi muodostuu miettiä, miten empiiristä tutkimusaineistoa tulisi kerätä niin, että se palvelisi tutkimuskysymystä ja –aihetta mahdollisimman hyvin. Tulosten luotettavuuden ja uskottavuuden kannalta on tärkeää pohtia aineiston keräämis- ja analyysimetodeja (Tuomi & Sarajärvi,

2018). Merkittäväksi muodostuukin pohtia, miten toteuttaisin tämän niin, että aineiston keräämis- ja analyysimetodit tukevat lasten oman kokemusmaailman sanoittamista.

Olen pohtinut tutkielmalleni myös toisenlaista jatkumoa. Kuten jo aiemmin tekstissäni kävi ilmi, aiheeni ajallinen muuttuvuus on nyt pinnalla, ja tutkimusaineistoon vaikuttavat tekijät voivat näkyä aiheen tutkimuksessa jo lähivuosien aikana. Kun tutkitaan lasten taloudellista tilannetta, on tärkeää pitää mielessä, että lapsiperheiden talous pohjautuu perheen aikuisten vastuuseen taloudellisista resursseista (Jäntti, 2010, s. 68). Lähivuosina uskon näihin resursseihin vaikuttavan juuri meneillään olevien korona- ja talouskriisien tuomat seuraukset, joiden oletan näkyvän perheiden taloudellisena ahdinkona. Tämä tulee tulevaisuudessa heijastumaan myös lasten taloudelliseen eriarvoisuuteen.

Kriisien lisäksi taloudelliseen eriarvoisuuteen tulevaisuudessa vaikuttavat ostokäyttäytyminen ja kulutustottumukset. Taloudellisesti merkittävää on, että vaikka lapsi ei välttämättä itse voi kuluttaa, lapset saavat aikaan epäsuoraa kulutusta ja sillä on merkitystä kulutusmenojen määrään (Niemelä & Raijas, 2010, s. 122–123). Vallitsevat trendit kulutuksessa määrittävät siis myös lasten kautta tapahtuvaa kulutusta ja uskon eettisyyden ja hillitymmän ostokäyttäytymisen heijastuvan jossain määrin myös lasten suoraan ja epäsuoraan kulutukseen. Näiden kriisien ja trendien heijastuminen samaan aihe maailmaan koulussa kiinnostavat minua tutkijana ja olisi mielenkiintoista, mutta myös tärkeää, päästä tutkimaan, millä tavoin ne tulevat ilmene- mään tai muuttamaan taloudellisen eriarvoisuuden ilmentymistä sosiaalisissa suhteissa. Lisäksi olisi mielenkiintoista ja tärkeää päästä laajentamaan aiheita lasten kokemuksiin sosiaalisen eriarvoisuuden aiheuttamasta häpeästä ja kiusaamisesta.

Lähteet

- Antikainen, A., Rinne, R. & Koski, L. (2006). *Kasvatussosiologia* (3. uud. p.). Helsinki: WSOY Oppimateriaalit.
- Brown, B. B., & Larson, J. (2009). Peer relationships in adolescence. Teoksessa R. M. Lerner & L. Steinberg (toim.), *Handbook of adolescent psychology: Contextual influences on adolescent development* (pp. 74–103). John Wiley & Sons, Inc. Haettu osoitteesta <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/9780470479193.adlpsy002004>
- Eggleston, J. (2011). *The social context of the school* (Vol. 172). Routledge.
- Eskelinen, N., Kainulainen, S., Kujala, P. & Niemelä, M. (2022). Koetun hyvinvoinnin muutokset ja väestöryhmittäiset erot. Teoksessa A. Rajavuori (toim.), *Eriarvoisuuden tila Suomessa 2022*. Kalevi Sorsa -säätiö. Haettu osoitteesta <https://sorsafoundation.fi/wp-content/uploads/eriarvoisuuden-tila-suomessa-2022-web.pdf>
- Eskola, J., & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Faigenbaum, G. (2005). *Children's economic experience: exchange, reciprocity and value*. LibrosEnRed.com.
- Forssén, K. & Seppälä, U. (2011). *Eriarvoistuva Suomi*. Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, 305-307.
- Haanpää, H. & Roos, S. (2014). *Nuoret luupin alla 2014. Teemana kuluttajuus ja taloudellinen eriarvoisuus*. Turun lapsi- ja nuorisotutkimuskeskuksen julkaisu 1/2015. Turun yliopisto. Haettu osoitteesta <https://www.google.com/url?sa=i&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=0CAMQw7AJahcKEwjgITOkdf-AhU->

[AAAAAHQAAAAAQBw&url=https%3A%2F%2Fwww.utupub.fi%2Fhandle%2F10024%2F118580%3Fshow%3Dfull&psig=AOvVaw2YUHLeG8RKsd-Ug2vbJJ_b&ust=1683133835274544](https://www.utupub.fi/handle/10024/118580?show=full&psig=AOvVaw2YUHLeG8RKsd-Ug2vbJJ_b&ust=1683133835274544)

Hakovirta, M. & Rantalaiho, M. (2011). *Lapsuudentutkimuksen näkökulma taloudelliseen eriarvoisuuteen*. Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, 342–357.

Hakovirta, M. & Rantalaiho, M. (2012). *Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa*. Kelan tutkimusosasto.

Harinen, P. & Halme, J. (2012). *Hyvä, paha koulu: Kouluhyvinvointia hakemassa*. Suomen Unicef: Nuorisotutkimusverkosto: Nuorisotutkimusseura. Haettu osoitteesta http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/Hyva_paha_koulu.pdf

Helakorpi, S. & Kivimäki, H. (2021). *Lasten ja nuorten hyvinvointi–Kouluterveyskysely 2021: Iso osa lapsista ja nuorista on tyytyväisiä elämäänsä–yksinäisyyden tunne on yleistynyt*. THL, tilastoraportti 30/2021. Haettu osoitteesta https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143063/ktk_tilastoraportti2021_2021-09-09_kuviot_kuvana.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Hämäläinen, U. & Kangas, O. (2010). Johdanto: Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin tarkastelua. Teoksessa U. Hämäläinen & O. Kangas (toim.), *Perhepiirissä*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto. Haettu osoitteesta <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/17471/Perhepiirissa.pdf?sequence=5>

Ikonen, R. & Helakorpi, S. (2019). *Lasten ja nuorten hyvinvointi: Kouluterveyskysely 2019*. THL, tilastoraportti 33/2019. Haettu osoitteesta https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138562/Tilastoraportti_33_Kouluterveyskysely.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Junttila, N. (2010). *Social competence and loneliness during the school years: Issues in assessment, interrelations and intergenerational transmission* (Väitöskirja). University of Turku. Haettu osoitteesta <https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/59283/AnnalesB325Junttila.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

- Jääntti, M. (2010). Lapsiköyhydestä Suomessa. Teoksessa U. Hämäläinen & O. Kangas (toim.), *Perhepiirissä*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto. Haettu osoitteesta <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/17471/Perhepiirissa.pdf?sequence=5>
- Kangasniemi, M., Utriainen, K., Ahonen, S., Pietilä, A., Jääskeläinen, P. & Liikanen, E. (2013). *Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: Eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsennettyyn tietoon*. *Hoitotiede*, 25(4), 291–301. Haettu osoitteesta <https://elektra.helsinki.fi/se/h/0786-5686/25/4/kuvailev.pdf>
- Kiilakoski, T. (2012). *Koulu nuorten näkemänä ja kokemana. Tilannekatsaus – marraskuu 2012*. Opetushallitus. Haettu osoitteesta https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/144743_koulu_nuorten_nakemana_ja_kokemana_2.pdf
- Koski, L. (2020). Teksteistä teemoiksi. Dialoginen tematisointi. Teoksessa A. Puusa, P. Juuti & I. Aaltio (toim.), *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kouvo, A. (2014). Sosiaaliset verkostot. Teoksessa Erola, J. & Räsänen, P. (toim.), *Johdatus sosiologian perusteisiin*. Helsinki: Gaudeamus.
- Laine, K. & Aho, S. (2005). *Minä, me ja muut sosiaalisissa verkostoissa*. Helsinki: Otava.
- Lindroos, E., Sirniö, O. & Vaalavuo, M. (2021). *Lapsiköyhyys koko väestön köyhyyttä yleisempää Euroopassa: Suomessa lapsiköyhyyttä esiintyy etenkin yksinhuoltaja- ja maahanmuuttajaperheissä*. Haettu osoitteesta <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/145116/Lapsikoyhyys-koko-vaeston-koyhytta-yleisempaa-Euroopassa-Suomessa-lapsikoyhytta-esiintyy-etenkin-yksin-huoltaja-ja-maahanmuuttajaperheissa.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Lundby, E. (2013). “You can't buy friends, but ... ” children's perception of consumption and friendship. *Young consumers*, 14(4), 360-374. Haettu osoitteesta <https://doi.org/10.1108/YC-03-2013-00347>

- Marjamaa, M. & Sinisalo, R. (2022). Kirjallisuuskatsauksen ohjaus – perustana tutkimuskysymys ja ohjaushaastattelu. *Kreodi*, 2/2022 ohjauksen ja oppimisen teemanumero. Haettu osoitteesta <https://www.kreodi.fi/arkisto/artikkelit/kirjallisuuskatsauksen-ohjaus-perustana-tutkimuskysymys-ja-ohjaushaastattelu.html>
- Mäkelä, J. & Sajaniemi, N. (2013). Vertaissuhteet muovaavat lapsen aivoja. Teoksessa J. Reivinen & L. Vähäkylä (toim.). *Ketä kiinnostaa?: Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Mäki-Fränti, P. (2019). Tuloerojen viimeaikainen kehitys Suomessa. *Euro ja talous*. Haettu osoitteesta <https://www.eurojatalous.fi/fi/2019/artikkelit/tuloerojen-viimeaikainen-kehitys-suomessa/>
- Määttä, P. & Rantala, A. (2022). *Tavallisen erityinen lapsi: Kasvun ja hyvinvoinnin tukeminen yhdessä* (3., uudistettu painos.). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Niemelä, M. & Raijas, A. (2010). Lapsiperheiden kulutus ja perheen sisäinen päätöksenteko. Teoksessa U. Hämäläinen & O. Kangas (toim.), *Perhepiirissä*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto. Haettu osoitteesta <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/17471/Perhepiirissa.pdf?sequence=5>
- Nivala, E. & Ryytänen, S. (2019). *Sosiaalipedagogiikka: Kohti inhimillisempää yhteiskuntaa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Opetushallitus. (2019). *Opetushallitus päivittää ohjeen leirikoulujen ja kouluretkien maksuttomuudesta*. Uutinen 12.11.2019. Haettu osoitteesta <https://www.oph.fi/fi/uutiset/2019/opetushallitus-paivittaa-ohjeen-kouluretkien-ja-leirikoulujen-maksuttomuudesta>
- Opetushallitus. (2016). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014* (4. p.). Määräykset ja ohjeet 2014:96. Haettu osoitteesta https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

- Rajavuori, A. (2022). Johdanto. Teoksessa A. Rajavuori (toim.), *Eriarvoisuuden tila Suomessa 2022*. Kalevi Sorsa -säätiö. Haettu osoitteesta <https://sorsafoundation.fi/wp-content/uploads/eriarvoisuuden-tila-suomessa-2022-web.pdf>
- Rege, M. (2008). Why do people care about social status?. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 66(2), 233-242. Haettu osoitteesta <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=041ead5b5d20cee8bdfd26bbf198a4b7ea58a486>
- Riihelä, M. & Tuomala, M. (2022). Köyhyys vauraassa maassa. Teoksessa A. Rajavuori (toim.), *Eriarvoisuuden tila Suomessa 2022*. Kalevi Sorsa -säätiö. Haettu osoitteesta <https://sorsafoundation.fi/wp-content/uploads/eriarvoisuuden-tila-suomessa-2022-web.pdf>
- Rubin, K.H., Coplan, R. Chen, X., Bowker, J.C., McDonald, K. & Heverly-Fitt, S. (2015). Peer relationships in childhood. In M. H. Bornstein & M.E. Lamb (Eds.), *Developmental Science: An Advanced Textbook*. (7th edition). 591-649. New York: Psychology Press. Haettu osoitteesta https://www.researchgate.net/profile/Kenneth-Rubin-2/publication/291344594_Peer_relationships/links/56a109c908ae24f62701e7af/Peer-relationships.pdf
- Ruckenstein, M. (2013). *Lapsuus ja talous*. Helsinki: Gaudeamus.
- Salmi, M., Karvonen, S., Närvi, J. & Lammi-Taskula, J. (2016). Lapsiköyhyys on ajankohtaista myös Suomessa: yhteenveto ja suosituksia. Teoksessa S. Karvonen & M. Salmi (toim.), *Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla*. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Haettu osoitteesta <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/17471/Perhepiirissa.pdf?sequence=5>
- Salminen, A. (2011). *Mikä kirjallisuuskatsaus?: Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin*. Vaasan yliopisto. Haettu osoitteesta https://www.uwasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf

- Salmivalli, C. (2005). *Kaverien kanssa: Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Sarpila, O. (2014). Kulutus ja yhteiskunta. Teoksessa J. Erola & P. Räsänen (toim.), *Johdatus sosiologian perusteisiin*. Helsinki: Gaudeamus.
- Sauli, H. (2001). Lasten osuus yhteiskunnan voimavaroista 1990-luvulla. Teoksessa I. Järventie & H. Sauli (toim.), *Eriarvoinen lapsuus*. Helsinki: WSOY.
- Snyder, H. (2019). Literature review as a research methodology: An overview and guidelines. *Journal of business research* 104, 333–339. Haettu osoitteesta <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0148296319304564>
- Tilastokeskus. (2020). *Pienituloisten määrä kasvoi vuonna 2019*. Haettu osoitteesta https://www.stat.fi/til/tjt/2019/03/tjt_2019_03_2020-12-18_tie_001_fi.html
- Tilastokeskus. (2022). *Tuloerojen kehitys Suomessa – tuloerot kasvoivat vuonna 2021*. Haettu osoitteesta <https://stat.fi/julkaisu/clbks9mb7xzkn0bumw1pbcgc6>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (Uudistettu laitos.). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tuorila, H. (2020). *Lapsi kuluttajana kaupallisessa digitaalisessa mediassa*. Kilpailu- ja kuluttajaviraston selvityksiä 4/2020. Kilpailu- ja kuluttajavirasto. Haettu osoitteesta <https://www.kkv.fi/uploads/sites/2/2021/11/2020-kkv-selvityksia-4-2020-lapsi-kuluttajana.pdf>
- Valtioneuvostonkanslia (2020). *The state of sustainable development in 2020 in light of indicators and comparative studies*. Kestävähely.fi. Haettu osoitteesta <https://kestavakehitys.fi/documents/2167391/2186383/Towards+the+Finland+we+want+to+by+2050+-+2020-06-02/0e3e74f9-650e-eb2f-1565-88aa026a7dae/Towards+the+Finland+we+want+to+by+2050+-+2020-06-02.pdf?t=1591101338000>

Vilkka, H. (2023). *Kirjallisuuskatsaus metodina, opinnäytetyön osana ja tekstilajina*. Helsinki:
Art House.